

NASELJE I GROBOVI PREISTORISKIH JAPODA U VREPCU

Istraživanja preistorije Like počela su još u prošlom veku i do danas se u zbirkama i depozitima Arheološkog muzeja u Zagrebu, skupio veliki deo materijala koji je po svojoj kulturno-istoriskoj i naučnoj vrednosti značajan za niz pitanja, koja interesuju arheologe i istoričare. Veći deo tih nalaza nije objavljen, možda i zbog toga što su naši prethodnici, koji su te lokalitete istraživali, kopali uglavnom samo po sistemu probnih sonda, te su tako skoro svi lokaliteti ispitani samo delimično. Zbog toga su saradnici Preistoriskog odeljenja Arheološkog muzeja u Zagrebu napravili obiman plan i odlučili da, pre svega, dovrše započeta istraživanja svojih kolega i u isto vreme izvrše reviziju iskopanih grobnih celina u muzeju, te da ih dopune novim rezultatima. Tek tada bi se prešlo na istraživanje neispitanih terena kojih u Lici ima još dosta veliki broj.

Osim sitnih vesti i beležaka u »Vjesniku hrvatskog arheološkog društva«, stare i nove serije, objavljeno je samo nekoliko radova o preistoriskim nalazištima iz Like¹. Na osnovu podataka iz arhive, kao i na osnovu rekognosciranjem skupljenog materijala sa pojedinih nalazišta, zna se da u Lici danas ima 52 preistoriska lokaliteta, na kojima su sigurno nađeni predmeti materijalne kulture, a čiji je jedan deo u muzeju u Zagrebu. Na većini ovih lokaliteta nije se uopšte preduzimalo nikakvo iskopavanje. Registrirano je još oko 20 lokaliteta na kojima bi moglo biti ostataka preistoriske materijalne kulture, ali površinskih nalaza nema.

Ako sad na osnovu objavljenog materijala budemo hteli donositi zaključke o postanku i razvoju materijalne kulture preistoriskih stanovnika jugo-zapadnog dela N. R. Hrvatske, očito je da će oni biti nepotpuni i preuranjeni. Na osnovu tipološke analize moći ćemo, doduše, da utvrdimo srodnost ovog materijala sa ostalim ilirskim nalazima Balkana i susednih zemalja, ali će veliki deo pitanja, koja danas zanimaju nauku, ostati svakako nerešena. Zbog toga svega, na stranicama ovog »Vjesnika« objaviću u nizu članaka nepublikovane nalaze, kao i rezultate naših istraživanja, te će se na taj način dobiti bolji uvid u razvoj materijalne kulture prastanovnika Like od neolita do Rimljana, a naročito željeznog doba, koje je do danas u Lici najviše istraženo i najbolje zastupano.

U vezi problematike, koju sam u početku pomenula, u ovom članku biće govora o preistoriskom naselju i nekropolama u Vrepcu (kotar Gospić).

¹ Uporedi: V. Hoffiller u Vjesniku N. S. VIII, str. 193; J. Brunšmid u Vjesniku N. S. V. str. 53. i 63; Š Ljubić u Vjesniku 1889, str.

1—2; Š. Ljubić: Popis arheološkoga odjela Nar. zem. muzeja u Zagrebu, 1889, str. 105—152.

Godine 1896. J. Brunšmid posetio je ovo mesto i u samom selu pronašao nekoliko preistoriskih lokaliteta i o njima dao samo kratak izveštaj². Ovde ću ukratko izneti nekoliko njegovih podataka o tim lokalitetima:

1. *Đurđeva Greda* — Na njivi Milana Dragosavca, na levoj strani potoka Jadove, nalazi se omanje duguljasto uzvišenje i na njemu se prilikom oranja našlo kremenih nožića i jedna veća kalupasta sekira (motika).

2. *Gradina »Stražbenica«* — (kota 671) — Preistoriska gradina sa nekoliko terasa, na kojima su nađeni bronzani predmeti i fragmenti keramike. Godine 1897. Brunšmid je izvršio probna iskopavanja (ne kaže na kojem delu gradine) i zaključio, da se naselje nalazilo na osam blagih terasa, koje se nižu jedna ispod druge. Osim tragova kućnog lepa, tu su nađeni i jedan torkves od bronzе, spiralna naočarasta fibula »te još nešto predmeta posvema analognih sa onima što ih muzej ima iz nekropola u Prozoru i Otočcu«.

3. *Tumulus na »Lećištu«* — U neposrednoj blizini pomenute gradine Brunšmid je prekopao veliki tumulus na mestu zvanom Lećište. Po rečima autora »tamo se našlo ostataka od mrtvaca, ali osim nekih koji nisu imali priloga, svi su bili u staro doba kretani«.

4. *Tumulus na »Orlovom Kamenu«* — Ispod samog podnožja gradine našao je Brunšmid ovaj najinteresantniji objekat. To je bio veći tumulus koji je »na svojem dnu bio opasan velikim kamenjem nepravilnog oblika a u jedan ga se par proširilo i onda opasalo novim redom kamenja. Grobovi su djelomice sadržali kosture a djelomice posude s paljevinom; jedni i drugi su bili sagrađeni i pokriveni kamenim pločama na način sanduka«.

U preistoriskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu nalaze se predmeti sa svih ovih pomenutih lokaliteta, ali nažalost grobne celine nisu nam očuvane, te se datiranje može izvršiti samo na osnovu tipološke analize kao i upoređivanja sa nalazima iz zatvorenih grobnih celina sličnih nekropola u Lici, naročito nekropola u Smiljanu i Kompolju.

Kako su navedeni podaci J. Brunšmida bili prilično oskudni, a nalazi opet veoma interesantni, to sam u maju 1957. godine otputovala u selo Vrebac da pregledam teren i proverim Brunšmidove podatke.

Veličina i naročito dobra očuvanost gradine i njenih terasa u potpunosti su potvrdile Brunšmidove navode. Na »Lećištu« i »Orlovom kamenu« vide se oblici od oba tumula, koji imaju prečnik cca 6 m. Prvobitnu visinu nisam mogla utvrditi jer su prekopani i sigurno jako sniženi (danas su visoki 1 m). Na »Đurđevnoj Gredi«, neolitskom lokalitetu, nisam našla površinskih nalaza, ali je konfiguracija terena takva, da se sa sigurnošću može reći da je tu postojalo neolitsko naselje, što uostalom potvrđuju i Brunšmidovi nalazi.

Gradina ima nadmorsku visinu 671 m (relativna visina 70,34 m), a prečnik osnove cca 480 m. Sam položaj je idealan: zaleđe gradine čine visoka pošumljena brda, a cela zapadna strana je strma i nepristupačna. Gradina dominira ravnicom reka Jadove i Like, t. j. Ličkim poljem sve do Gospića. Do današnjeg dana ona je sačuvala svoj izvanredni strateški položaj. Prilikom obilaska gradine, konstatovala

² J. Brunšmid u Vjesniku N. S. II, str. 163.

sam da se naselje nalazilo na 8 velikih terasa, te da je verovatno život na njemu trajao duže vremena. Začudojuće je, da su u tako dugom nizu godina svi stanovnici ove gradine pokopani u dva pomenuta, relativno mala tumula. Za kratko vreme mog boravka u Vrepcu razgovarala sam sa više ljudi, ali nisam mogla saznati da li u blizini gradine ima još kakvo groblje. Na blagoj padini koja se spušta ispod gradine zapazila sam oko 20 manjih humaka pravilnog kružnog oblika, koji su se delimično sastojali od zemlje a delimično od nabacanog sitnog kamena. Pretpostavila sam da bi to mogli biti takođe tumuli.

U julu 1957. godine ekipa od četiri člana izvršila je iskopavanja na pomenutom lokalitetu, a rezultati tog istraživanja biće ovde objavljeni u nešto skraćenom obliku, u vidu prethodnog izveštaja.^{2a} Pre nego što predem na izveštaj o našem istraživanju daću ovde kratak opis nalaza koje je iskopao J. Brunšmid i to sledećim redom:

1. TUMULUS NA »LEĆIŠTU«

Prema Brunšmidovim podacima, koje sam navela, grobne celine u ovom tumulu nisu očuvane. Nalazi su pretežno od bronzе, a ima i nešto stakla i jantara. Za određivanje hronologije važni su sledeći nalazi:

Sl. 1. Bronzana jednopetljasta fibula. Luk je ukrašen urezanim ornamentom a polukružno raskucana noga je nešto malo oštećena. Inv. br. 5267.

Sl. 2. Spiralna naočarasta fibula od bronzane žice sa osmicom u sredini. Iz sredine diskosa nastavlja se žica koja sačinjava iglu. Inv. br. 5264.

Sl. 3. Fibula od bronzane žice sa tri petlje i jednim očuvanim bikoničnim zrnom jantara na luku. Noga jače oštećena. Inv. br. 5268.

Sl. 4. Glava bronzane ukrasne igle (Vasenkopfnadel), ukrašena plitkim kanelurama. Inv. br. 5272.

Sl. 5. Komadić bronzane žice okruglog preseka savijen u alku. Inv. br. 5297.

Sl. 6. Okruglo zrno od tamno sive zemljane mase, ukrašeno žutim inkrustiranim koncentričnim krugovima. Inv. br. 5305.

Sl. 7. Kalotasto dugme od bronzanog lima sa šiljkom na sredini. Inv. br. 5292.

Sl. 8. Profilirano okruglo zrno jantara, verovatno deo naušnice. Inv. br. 5299.

Sl. 9. Bronzana ogrlica (torkves), tordirana celom dužinom. Inv. br. 5287.

Sl. 10. Deo slepočničarke od bronzanog lima. Unutrašnja strana ukrašena je geometrijskim ornamentom u tehnici tremoliranja, a na spoljašnjoj strani su uske paralelne kanelure. Inv. br. 5282.

Sl. 11. Slepočničarka od bronzanog lima, sastavljena iz dva dela. Na površini gornjeg obruča nalazi se niz plitkih kanelura. Inv. br. 5282.

Sl. 12. Spiralna narukvica od bronzanog lima, fragmentovana. Inv. br. 5289.

Sl. 13. Noga i glava fibule od bronzane žice. Inv. br. 5271.

Sl. 14. Ukrasna igla od bronzе. Inv. br. 5272.

Sl. 15. Privesak od bronzanog lima. Inv. br. 5298.

Sl. 15a. Tri bronzana kalotasta dugmeta.

Sl. 16. Svetlo smeđa urna od neprečišćene zemlje sa razgrnutim obodom i jednom drškom. Rub otvora ukrašen je grubim udubljenim zarezima. Inv. br. 5308.

2. TUMULUS NA »ORLOVOM KAMENU«

Sl. 17. Bronzana jednopetljasta fibula sa tordiranim lukom i oštećenom nogom. Inv. br. 5345.

Sl. 18. Lučna fibula od bronzane žice četvrtastog preseka, sa jednim oštećenim zrnom jantara na luku. Inv. br. 5349.

Sl. 19. Fragment fibule sa očuvanim delom luka od četvrtaste bronzane žice i jednim ovalnim zrnom jantara. Inv. br. 5348.

Sl. 20. Kriva bronzana igla sa četiri kuglice i tordiranim vratom. Inv. br. 5357.

Sl. 21. Kriva bronzana ukrasna igla sa jednom većom kuglicom. Inv. br. 5355.

Sl. 22. Bronzana ukrasna igla sa okruglom glavom i nizom sitnih kanelura na vratu. Inv. br. 5356.

Sl. 23. Bronzana ukrasna igla sa okruglom glavom i nizom sitnih kanelura na vratu. Inv. br. 5385.

Sl. 24. Mala ukrasna bronzana igla sa okruglom glavom. Inv. br. 5354.

Sl. 25. Kriva ukrasna bronzana igla sa okruglom glavom i nizom plastičnih ispupčenja na vratu. Igla je do polovine ukrašena snopovima urezanih linija. Inv. broj 5358.

Sl. 26. Fragment sita (kadionice) od žućkaste, neprečišćene zemlje, sa nizom okruglih rupica. Inv. br. 5377.

Sl. 27. Kriva bronzana ukrasna igla, sa malom okruglom glavom i nizom sitnih kanelura na vratu. Inv. br. 5353.

Sl. 28. Pinceta od bronzanog lima. Duž ivica ukrašena je urezanom linijom. Inv. broj 5385.

Sl. 29. Velika tamno siva urna od loše prečišćene zemlje, nemarno glačane površine. Rub je nešto razgrnut i zaravnjen. Na trbuhu su plitke, vertikalne kanelure. Drška je plosnata, produžuje se od same ivice otvora i račva u dva kraka. Inv. broj 5368.

Sl. 30. Urna od svetlo žute, neprečišćene zemlje, nemarno glačane površine. Vrat je kratak, cilindričan. Odmah ispod vrata su dve, dijametralno postavljene drške okruglog preseka. Inv. br. 5371.

Sl. 31. Tamno siva zdelica od loše prečišćene zemlje, glačane površine. Rub je jače razgrnut a na trbuhu su dve, dijametralno postavljene i horizontalno probušene ušice i dve bradavice. Inv. br. 5372.

Sl. 32. Fragment ruba posude od svetlo smeđe, neprečišćene zemlje, sa tragovima glačanja. Rub otvora ukrašen je urezima. Inv. br. 5372.

Sl. 33. Poklopac od tamno smeđe neprečišćene zemlje, sa jednom drškom. Na površini tragovi glačanja. Inv. br. 5373.

Sl. 34. Fragment zdele, kratkog cilindričnog vrata i nešto razgrnutog oboda. Na prelazu iz vrata u trbuh nalazi se drška okruglog preseka. Zdela je tamno smeđa, nemarno glačane površine. Inv. br. 5374.

Sl. 35. Tamno smeđa urna razgrnutog oboda, sa četiri dijametralno postavljene drške. Površina nemarno glačana i neravnomerno pečena.

Sl. 36. Drška okruglog preseka od svetlo smeđe neprečišćene zemlje. Inv. broj 5376.

Sl. 37. Fragment ruba i trbuha svetlo smeđeg suda, nemarno glačane površine. Na trbuhu su vertikalne plitke kanelure. Ispod odlomljene trakaste drške nalaze se urezane linije koje sačinjavaju trougao. Inv. br. 5375.

Sl. 38. Fragment tamno sivog glačanog suda razgrnutog oboda. Inv. br. 5375.

Sl. 38a. Bronzana fibula sa tri petlje. Na luku je konjić od jantara. Inv. br. 5376.

3. NALAZI SA GRADINE

Sl. 39. Bronzana jednopetljasta lučna fibula. Polukružna noga ukrašena je duž ivica nizom iskucanih tačkica. Luk je ukrašen urezanim geometrijskim ornamentom. Inv. br. 3315.

Sl. 40. Privesak od bronzе u obliku štapića, čiji se gornji deo proširuje u malu alku. (Ukupno je nađeno 17 komada). Inv. br. 5316.

Sl. 41. Otvorena bronzana narukvica okruglog preseka. Krajevi savijeni u petlju. Inv. br. 5319.

Sl. 42. Mala bronzana orglica (torkves), delimično tordirana. Krajevi raskucani i savijeni u petlju. Inv. br. 5318.

Sl. 43 Otvorena alka od tordirane bronzane žice. Inv. br. 5331.

Sl. 44. Dve male, okrugle bronzane alke. Inv. br. 5314.

Sl. 45. Drška svetlo sivog suda, nemarno glačane površine. Inv. br. 5330.

Sl. 46. Fragment profiliranog ruba i cilindričnog vrata, svetlo smeđeg, nemarno glačanog suda. Inv. br. 5313.

Sl. 47. Fragment razgrnutog oboda svetlo sivog dobro glačanog suda. Inv. br. 5313.

Sl. 48. Fragment svetlo smeđeg glačanog suda. Inv. br. 5313.

Sl. 49. Fragment svetlo smeđeg suda glačane površine. Na prelazu iz vrata u trbuh nalazi se drška okruglog preseka, horizontalno probušena. Inv. br. 5313.

Sl. 50. Drška smeđeg suda, grube površine. Inv. br. 5313.

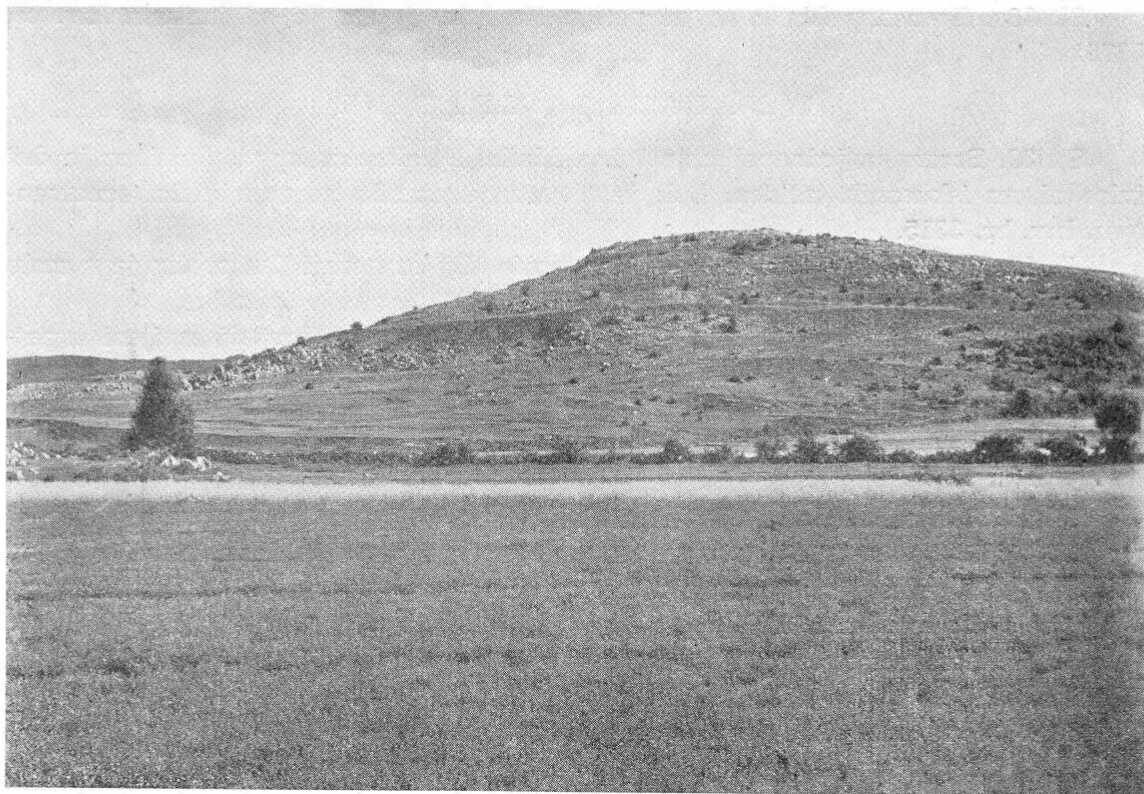
Istraživanja u julu 1957. godine pokazala su sledeće rezultate:

U vremenu od 16. VII. do 29. VII., na padini ispod gradine otvorili smo 6 tumula. Njihov promer varirao je od 4—8 m, visina 1—2 m. Svi su bili pokriveni sitnim nabacanim kamenjem, izmešanim sa zemljom. Takav sastav sačinjavao je celu humku, a ispod toga sloja je živac kamen, t. j. stenovito tle, kakvo je pretežno u celoj Lici.

U jednom tumulu nađeno je nešto fragmenata grube keramike i ostaci životinjskih kostiju. U svim ostalim tumulima nije bilo nikakvih ostataka materijalne kulture niti traga od osteoloških nalaza.

U opisu tumula koje je istražio, J. Brunšmid tvrdi, da su svi grobovi bili već ranije prekopani, ali je činjenica da je ipak dosta nalaza u njima sačuvano. Ovih šest, međutim, ne samo da nisu imali ostataka materijalne kulture, nego, kako sam rekla, ni jedne ljudske kosti ili bar gara i pepela od eventualnog spaljivanja pokojnika. Svih šest tumula prekopani su u celoj svojoj širini a do dubine na kojoj su se javile prirodne stene. Kako su ovi tumuli pokazivali najbolju očuvanost i veličinu, obustavili smo istraživanje manje zanimljivih humki i zaključili da ovde, izgleda, nije ni bilo nikada groblje.

Rad je zatim produžen na terasama gradine. Sondiranje je započeto na prvoj terasi računajući od podnožja brda. (sl. 1.). Ovo je u isto vreme i najbolje očuvana terasa. Dužina terase je 50 m., a pruža se od severa prema jugu, gde se na 26 m

Sl. 1. — Vrebac, gradina »Stražbenica«

blago spušta i gubi. Širina terase je 4 m. Od te tačke nastavlja se druga terasa u visini prve, i pruža se od južne prema istočnoj strani gradine u dužini od 20 m. Dok je vrh gradine kamenit i delimično obrastao slabim žbunjem, terase su pokrivene travom i nekada orane, a danas služe kao pašnjaci.

Sonda I.

Na zapadnom delu spomenute terase otvorena je sonda I, veličine 3×3 m, orijentisana SI-JZ. Debljina humusa 0,70 m. Ispod sloja humusa pojavljuje se sloj rastresite zemlje izmešan sa sitnim kamenom, u tu je nađeno mnogo ostataka keramike, kućnog lepa, životinjskih kostiju, dva komada gvozdene zgure (drozge).

Od dubine 0,60—0,80 m pojavljuje se veće kamenje, koje je s jedne strane jako nagorelo i nad njim mnogo ugljenisanog drveta i pepela. Na dubini 1 m u kvadratu B i C nalazi se nagoreli kamen koji je u pomenutim kvadratima tako poredan, da oni izgledaju kao popločani. U tom delu takođe ima fragmenata keramike, ali ne tako mnogo kao u prethodnom.

Ispod dubine od 1 m pojavljuje se živac kamen.

Ovu smo sondu proširili u želji da ispitamo da li se može utvrditi postojanje kuće, jer je ovaj gar i kamen neosporno pripadao ognjištu. Osnovu kuće nismo mogli ustanoviti, te za sada možemo tvrditi samo to, da je na ovom mestu postojalo ognjište koje je možda i u željezno doba bilo van nastambe. Što se tiče keramike iz ovog bloka može se reći da je ona bez izuzetka gruba, nemarno glačana i veoma fragmen-tovana, tako da se većina oblika ne bi mogla sigurno rekonstruirati. Karakteristične su drške okruglog preseka (uporedi sl. 37.), zatim potkovičaste drške na sudovima debelih zidova (sl. 51.), trakaste i okrugle drške sa malom bradvicom (sl. 52.), okru-gle drške koje nadvisuju rub otvora (sl. 53.). Od bolje očuvanih fragmenata posuda može se spomenuti: fragment trbuha svetlo smeđeg suda, nemarno glačane površine, sa nizom plitkih kanelura na trbuhu (uporedi sl. 36), fragment šolje svetlo sive boje, nemarno glačane površine sa nizom vertikalnih kanelura na trbuhu (sl. 54.), drška tamno sive šolje tankih zidova (sl. 55.), fragmenti zdelice smeđe, glačane površine, sa bradavicom na trbuhu (sl. 56.), fragment svetlo smeđe šolje, visokog vrata i kaneli-ranog trbuha (sl. 57.) i fragment trbuha svetlo smeđeg suda sa urezanim girlandama (sl. 58.). Osim ovog nađeno je, kako sam pomenula, dosta kućnog lepa i jedan pršlje-nak ukrašen urezanom kružnom linijom (sl. 58a.).

Sonda II.

Ova sonda otvorena je na istoj terasi, 10 m dalje od sonde I, prema jugu. Veličina 3×3 m, orijentacija SI-JZ. Debljina humusa 0,10 m. U njemu nije bilo ostataka materijalne kulture. Ispod 0,10 m debelog sloja humusa bio je sloj subhumusa, takođe bez ostataka materijalne kulture, ali sa dosta kućnog lepa pretvorenog u sitna zrnca i prah. Na dubini od 0,30 m pojavili su se prvi fragmenti keramike, koja je po obli-cima i fakturi ista kao i ona iz sonde I. Ističem ovde pojavu fragmenata svetlo sive, latenodobne keramike tankih zidova, koja nije rađena na kolu (sl. 59), zatim frag-mentovanu halštatsku zdelu profiliranog oboda (sl. 60.). Oba ova fragmenta nađena su na dubini 0,40 m zajedno sa svetlosivim pršljenkom (sl. 61.). Osim pomenute late-nodobne keramike, kao što sam već kazala, postojao je veći broj fragmenata grube gradinske keramike iz vremena prvog željeznog doba, od kojih pominjem šoljicu svetlo smeđe, nemarno glačane površine, sa jednom drškom (sl. 62.) i fragmentovanu šoljicu iste fakture kao prethodna, sa vertikalnim kanelurama na trbuhu (sl. 63.). Na dubini 1,60 m pojavio se živac kamen i zdravica.

Terasa koja leži nekoliko metara iznad prve, druga je 20 m i pruža se u pravcu SI-JZ. Na njoj smo otvorili sondu III.

Sonda III.

Ovo je ustvari dugačka probna sonda dimenzija $1,5 \times 8$ m, orijentisana SI-JZ. Ispod 0,15 m debelog humusa pojavila se zemlja mešana sa sitnim kamenom i u tom sloju fragmenti keramike. U ovoj sondi ustanovili smo također jedno ognjište. Sasto-jalo se od sitnijeg nagorelog kamenja, koje je bilo poredano u obliku nepravilnog kruga. Iznad kamenja je bio premaz od pečene zemlje u debljini od 0,08 m. Na ognjištu je bilo mnogo gara i pepela kao i dva fragmentovana žrvnja od peščara, životinjskih kostiju i keramike, koja se po svojim tipološkim odlikama ne razlikuje

od one u prethodnim sondama. Napominjem i ovde pojavu fragmenata latenodobne keramike na dubini 0,30—0,50 m pomešanih sa gradinskom keramikom. U ovoj sondi bilo je mnogo velikih komada kućnog lepa, jedan sa tragom kočića promera 5 cm. Na dubini 1,10 m naišli smo na zdravicu.

Na istoj terasi otvorili smo sondu IV. pored sonde III. Osim nešto malo fragmenata keramike u ovoj sondi nije bilo nikakvih važnijih nalaza.

Na istočnom delu gradine, na prvoj terasi od podnožja otvorili smo takođe jednu sondu. Ova terasa je dobro očuvana pokrivena debelim slojem zemlje, a pruža se u dužinu 26 m a pravca je istok-zapad. Širina terase je 6 m.

Sonda V.

Ova sonda je dimenzija $5 \times 2,5$ m orijentisana I-Z a zauzima celu širinu terase. U ovoj sondi bilo je malo keramike, i to uglavnom raznih drški od posuda, često vrlo velikih i grubih, zatim fragmenata većih vrlo grubo rađenih posuda bez ornamenata. Na dubini 0,40 m nađena je fragmentovana polovina kalupa za livenje od pečene zemlje (sl. 64.). Nije se moglo utvrditi šta predstavlja negativ, koji je prilično dubok i polukružnog oblika. Na očuvanoj polovini kalupa vidi se tačno na sredini jedne strane urez, koji se morao poklapati sa urezom druge polovine kalupa, koji nismo našli. Osim ovog, nađena je jedna tamno smeđa fragmentovana šolja od neprečišćene zemlje sa vertikalnim kanelurama na trbuhu (sl. 65.), drška ukrašena horizontalnim kanelurama (sl. 66.), fragment crveno pečenog suda sa drškom u obliku dva roščića (sl. 67.) i jedan željezni nož dužine 20 cm (sl. 68.).

Teren u ovoj sondi pada prema ivici terase, te je na zapadnom delu sonde živac kamen već na dubini 0,30 m dok je na ivici sonde, što je istovremeno i ivica terase, isti na dubini 1 m.

*

U toku rada na terasama gradine svakodnevno je dolazilo mnogo seljaka da vide šta se pronašlo, a usput su nam često pričali o sličnim gradinama i nalazima iz susednih sela Bilaja, Ribnika, Metka i dr. Na taj način smo čuli da se na nekih 700 m južno od gradine nalazi t. zv. »VELIKA NJIVA«, gde seljaci prilikom oranja pronalaze razne predmete, uglavnom zrna jantara i bronzani nakit. Odmah smo se uputili vlasniku zemljišta i s njim pregledali teren.

»Velika njiva« se nalazi na blago zatalasanom terenu koji se od gradine spušta prema rečici Jadovi. Njiva je vlasništvo Stane Čurčić i Jove Bobića, oboje iz Vrepa. Deo njive koji pripada Stani Čurčić zasejan je detelinom, a sa njive Jovana Bobića je upravo bio podignut ječam. Kako je vlasnica deteline tražila veoma visoku odštetu morali smo početi rad na njivi Bobića, iako su svi seljaci i vlasnici tvrdili, da se na njivi Stane Čurčić pronalazi mnogo više predmeta, kao i da je zemlja veoma crna i plodnija od ove na kojoj smo mi počeli radove.

Jovan Bobić nam je na svojoj njivi pokazao mesto gdje je pre više godina, prilikom krčenja šumice, iskopao urne pokrivene kamenim pločama. Naravno, nijedna se nije sačuvala, kao ni jedan prilog koji je unutra bio, mada vlasnik kaže da su urne mahom bile cele i neoštećene.

Kopanjem smo otpočeli na samoj međi ovih dveju njiva. Otvoreno je 6 blokova, jedan pored drugog, tako da se dobila jedinstvena sonda dimenzija 25×3 m, orijentacije S-J.

Blok I.

Dimenzije 5×3 m, debljina humusa 0,20 m. Ispod ovog je sloj žućkaste, veoma kompaktne zemlje. U ovom sloju bilo je dosta dislociranih nalaza naročito u kvadrantima C i D.

Grob br. 1. — U severnom zidu bloka I. u kv. C konstatovan je sloj gara i pepela i kad smo blok proširili za 0,50 m dobili smo jednu nepravilnu tamnu površinu veličine $0,25 \times 0,35$ m. U tom sloju gara i pepela nađeno je nešto izgorelih ljudskih kostiju i zuba kao i ukrasnih predmeta. U dubinu je gar dosegala od 0,35—0,50 m. Utvrdili smo dakle, da se ovde radi o sahranjivanju spaljenog pokojnika direktno u zemlju. Na ovakove grobove naišli smo u toku iskopavanja još nekoliko puta. Prilozi groba 1 su sledeći:

Sl. 69. Pločasta naočarasta fibula od bronz. Površina diskosa ukrašena je nizom udubljenih koncentričnih krugova, a na sredini svakoga je malo šiljato ispupčenje. Na poleđini je trag željezne igle. Inv. br. 15423.

Sl. 70. Bronzana fibula romboidnog luka koji je ukrašen duž ivica sa dva niza sitnih paralelnih ureza. Noga fibule ima oblik ljudske glave, na kojoj se ističu plastičan nos i uši. Preko čela su dva paralelna ureza (traka), a iznad njih je deo lubanje, koji se završava rogovima. Na svakom obrazu su po tri kosa paralelna ureza. Inv. br. 15424.

Sl. 71. Fragmentovan bronzani prsten čija je tanka, ovalna pločica ukrašena sa četiri kanelirana koncentrična kružića. Inv. br. 15425.

Sl. 72. Fragment priveska od tankog bronzanog lima ukrašen sa tri urezana koncentrična kruga. Inv. br. 15426.

Sl. 73. Dvadeset četiri komada jantarnih zrna, verovatno od ogrlice. Inv. br. 15427.

Grob br. 2. — U kvadratu A na dubini 0,35 m nađen je grob istog tipa kao prethodni sa sledećim priložima:

Sl. 74. Bronzana čertoza fibula. Inv. br. 15428.

Sl. 75. Pinceta od bronz. ukrašena duž ivica urezanom linijom. Inv. br. 15429.

Sl. 76. Polovina bronzane alke. Inv. br. 15430.

Sl. 77. Okruglo probušeno zrno jantara. Inv. br. 15431.

Grob br. 3. — U kvadratu B na dubini 0,80 m nađen je grob istog tipa kao prethodni sa sledećim priložima:

Sl. 78. Fragmentovana lučna fibula od bronz. Luk je široko raskucan i završava se kružnom pločicom na kojoj je stilizovana konjska glava. Luk i pločica ukrašeni su nizom urezanih crtica. Na sredini noge nalazi se zakovica koja je pridržavala s donje strane željezni žljeb za iglu. Glava fibule nedostaje, ali se pouzdano može rekonstruirati prema adekvatnom primerku iz Prozora, koji se sastoji od dugoljaste spiralno savijene žice³. Inv. br. 15432.

³ Arheološki muzej u Zagrebu, nepublikovano.

Sl. 79. Srednje-latenska fragmentovana bronzana fibula sa unazad savijenom nožicom, na kojoj je masivna bronzana kuglica. Inv. br. 15433.

Sl. 80. Okrugla i plosnata zrna jantara, deo ogrlice. Inv. br. 15434.

Sl. 81. Fragmentovan željezni luk fibule, na kojem su bila tri zrna jantara. Inv. broj 15435.

Nalazi van grobova:

Sl. 82. Na dubini 0,40 m u kvadratu B nađena je lučna bronzana fibula sa dugom, spiralnom nogom. Luk je ukrašen po ivicama i duž sredine sitnim, kosim zarezima.

Sl. 83. Na dubini 0,45 m u kvadratu B nađena je kasno latenska bronzana fibula, fragmentovana. Inv. br. 15437.

Osim ovih fibula, nađena je velika, okrugla alka i mnogo zrna jantara raznog oblika.

Zdravica se pojavila na dubini od 1 m.

Blok II.

Dimenzije 5×3 m, a debljina humusa 0,20 m.

Grob br. 4. — Na dubini 0,50 m u kvadratu A nađen je spaljeni grob istog tipa kao prethodni sa sledećim priložima:

Sl. 84. Fragmentovana bronzana čertoza fibula. Na spiralno savijenoj nozi vise tri bronzane alke, od kojih poslednja ima krajeve savijene u petlju. Inv. br. 15440.

Sl. 85. Mala bronzana četroza fibula sa tri plastična ispupčenja na luku. Inv. broj 15441.

Sl. 86. Četroza fibula od bronzine, ukrašena je na kraju luka plastičnim rebrima. Inv. br. 15442.

Sl. 87. Velika plosnata bronzana alka. Inv. br. 15443.

Sl. 88. Fragmentovana bronzana fibula. Luk je romboidnog oblika, po ivicama ukrašen cik-cak urezanom linijom. Noga fibule je u obliku ljudske glave, veoma slična fibuli sa sl. 70., samo je ova prostije rađena. Inv. br. 15444.

Sl. 89. Velika ogrlica od okruglih zrna jantara svetlo crvene boje. Tri najveća zrna nisu obrađena, nego samo probušena. Inv. br. 15445.

Grob br. 5. — Na dubini 0,25 m u kvadratu B nađen je spaljeni grob sa sledećim priložima:

Sl. 90. Bronzana fibula sa spiralnom glavom i raskucanim lukom, koji je duž ivica ukrašen kosim urezima. Noga oštećena. Inv. br. 15446.

Sl. 91. Dvanaest zrna jantara svetlo crvene boje, verovatno deo ogrlice. Inv. br. 15447.

U ovom bloku zdravica se pojavila na dubini 0,90 m, a osim ova dva groba u iskopu bloka nije bilo nalaza.

Blok III.

Dimenzije 5×3 m. Debljina humusa 0,20 m.

Grob br. 6. — U kvadratu A na dubini 0,50 m nađen je dislociran skeletni grob. Pol i orijentacija nisu mogli biti određeni, jer su ostaci skeleta veoma oskudni. Uz njih su se našli sledeći prilozi:

Sl. 92. Lučna fibula od bronzane žice, sa tri puta spiralno savijenom glavom. Na luku su tri plosnata okrugla zrna jantara. Inv. br. 15448.

Sl. 93. Niz sitnijih okruglih zrna jantara i jedno duguljasto plosnato. Inv. broj 15449.

Žarni grob 1. — U kvadratu D na dubini 0,40 m nađena je mala urna, jako oštećena. Sudeći po sitnim fragmentima, koji su od nje ostali, bila je napravljena od loše pečene zemlje, te je njen veći deo pretvoren u prah. Pored ostataka ugljenisanih kostiju nađeni su sledeći prilozi:

Sl. 94. Fibula od bronzane žice sa tri spirale i pet zrna jantara na luku. Inv. broj 15450.

Sl. 95. Bronzana alka sa nizom plastičnih okruglih ispupčenja na spoljašnjem rubu. Inv. br. 15451.

Sl. 96. Niz sitnih zrna jantara. Inv. br. 15452.

Grob br. 7. — U kvadratu C na dubini 0,80 m nađen je spaljeni grob sa sledećim prilozima:

Sl. 97. Dva priveska livena od bronzne u obliku sudića. Inv. br. 15453.

Sl. 98. Fragmentovana lučna fibula od bronzanog lima. Inv. br. 15454.

Sl. 99. Fragmentovana okrugla, tanka pločica od jantara, ukrašena s jedne strane geometrijskim ornamentom. Inv. br. 15455.

Sl. 100. Dve svetloplave staklene perle ukrašene belim kružićima; jedna duguljasta tamno smeđa staklena perla ukrašena nizovima belih linija; perla od jantara nepravilnog oblika, probušena na više mesta, a s jedne strane ukrašena koncentričnim kružićima. Inv. br. 15456.

Sl. 101. Velika ogrlica od jantarnih zrna okruglog oblika. Inv. br. 15457.

U ovom bloku nađeno je dosta predmeta u iskopu, od kojih kao važnije pominjem:

Sl. 97. Dva priveska livena od bronzne u obliku sudića. Inv. br. 15453.

Sl. 98. Fragmentovana lučna fibula od bronzanog lima. Inv. br. 15454.

Sl. 99. Fragmentovana okrugla, tanka pločica od jantara, ukrašena s jedne strane geometrijskim ornamentom. Inv. br. 15455.

Sl. 100. Dve svetloplave staklene perle ukrašene belim kružićima; jedna duguljasta tamno smeđa staklena perla ukrašena nizovima belih linija; perla od jantara nepravilnog oblika, probušena na više mesta, s jedne strane ukrašena koncentričnim kružićima. Inv. br. 15456.

Sl. 101. Velika ogrlica od jantarnih zrna okruglog oblika. Inv. br. 15457.

Nalazi van grobova:

U ovom bloku nađeno je dosta predmeta u iskopu, od kojih kao važnije pominjem:

Sl. 102. U kvadratu C na dubini 0,15 m fragmentovana kasno-latenska fibula na kojoj visi profilirana okrugla pločica od bronz. Inv. br. 15458.

Sl. 103. U kvadratu D na dubini 0,60 m nađen je privesak od bronz. u obliku plosnate alke sa nizom plastičnih zubaca na rubu. Površina pločice ukrašena je naizmjenično poredanim stilizovanim cvetovima ljiljana(?) i kopljastim ukrasima, izvedenim u tehnici veoma sitnih ubodenih tačkica. Izgleda da je ornament rađen točkim. Inv. br. 15459.

Sl. 104. Na dubini 0,30 m u kvadratu D nađena je fragmentovana lučna fibula sa dva zrna jantara. Inv. br. 15460.

Sl. 105. U kvadratu C na dubini 0,30 m nađeno je zrno jantara ukrašeno sa dva urezana koncentrična kružića i fragment okrugle pločice od jantara ukrašen geometrijskim ornamentom. Inv. br. 15461.

Sl. 106. U kvadratu A na dubini 0,60 m nađena je bronzana pinceta koja visi na jednoj alci, čiji je kraj spiralno zavijen a pričvršćena je za željeznu glavu fibule. Najširi deo pincete ukrašen je s obe strane sa po tri koncentrična kružića. Inv. broj 15462.

U ovom bloku zdravica se pojavila na dubini 0,90 m.

Blok IV.

Dimenzije 4×3 m., debljina humusa 0,20 m. U ovom bloku nije bilo nikakvih nalaza osim jednog žarnog groba.

Žarni grob br. 2. — U kvadratu D na dubini 0,20 m u hrpici sitnijeg kamenja nađena je mala, svetlo smeđa urna i u njoj nešto spaljenih kostiju bez priloga. Urna ima kratak cilindričan vrat, rađena je prostom rukom, a površina je lepo glačana. Osim nešto spaljenih kostiju u ovoj urni nije bilo priloga. Inv. br 15463 (sl. 107).

Zdravica se pojavila na dubini 0,90 m.

Blok V.

Dimenzije 3×3 m, debljina humusa 0,20 m.

Grob br. 8. — Na dubini 0,30 m u kvadratu A nađen je dislociran skelet bez priloga.

Grob br. 9. — U kvadratu A na dubini 0,30 m, pored groba 8. nađen je dislociran skeletni grob br. 9., bez priloga.

Kod oba ova skeletna groba nije se mogla utvrditi orijentacija niti pol, jer su kosti nađene samo u malim fragmentima. Uglavnom su bile sačuvane samo kosti ruku, dok je sve drugo pretvoreno u prah. Kako je u svim ovim blokovima zemlja svetlo žuta i vrlo kompaktna, nismo bili u stanju, da u ovakvom sloju barem po boji zemlje izdvojimo grobne rake.

Grob br. 10. — U kvadratu A na dubini 0,25 m konstatovan je spaljeni grob bez priloga.

Osim pomenutih grobova koji su bili bez priloga u ovom bloku bilo je i nešto predmeta u iskopu, od kojih pominjem kao najvažnije:

Sl. 108. Fragmentovana bronzana fibula sa dve spirale i očuvana dva zrna jantara na luku, nađena je u kvadratu B na dubini 0,40 m. Inv. br. 15464.

U ovom bloku zdravica se pojavila na dubini 0,90 m.

Blok VI.

Dimenzije 3×3 m, debljina humusa 0,20 m.

Grob br. 11. — U kvadratu D na dubini 0,20 m nađen je spaljeni grob sa sledećim priložima.

Sl. 109. Spiralna naočarasta fibula od bronzane žice okruglog preseka sa osmi-
com u sredini. Na svakom diskosu je po jedan umbo od bronzanog lima. Na poledini
fibule nalazi se tanka pločica od bronzanog lima provučena kroz osmicu, a na njoj je
bila pričvršćena igla od željeza. Inv. br. 15465.

Sl. 110. Ogrlica od okruglih zrna jantara. Inv. br. 15466.

Grob br. 12. — U kvadratu B na dubini 0,80 m otkriven je spaljeni grob sa sle-
dećim priložima.

Sl. 111. Okrugla bronzana alka sa nizom zupčastih ispupčenja na spoljašnjoj ivici.
Inv. br. 15467.

Sl. 112. Niz okruglih zrna jantara. Inv. br. 15468.

Sl. 113. Fragment fibule od željeza sa dva očuvana zrna jantara. Inv. br. 15469.

Nalazi van grobova:

U ovom bloku bilo je takođe nalaza van grobova, i to dosta zrna jantara, dve
fragmentovane čertoza fibule i drugi predmeti od kojih pominjem sledeće:

Sl. 114. U kvadratu B na dubini 0,25 m nađena je okrugla kopča za pojas, livena
od bronzne. Inv. br. 15470.

Sl. 115. Na dubini 0,45 m u kvadratu B nađen je niz od mnogo sitnih žutih i pla-
vih staklenih perla. Inv. br. 15471.

Na prostoru od 75 m² koliko je iskopano u ovoj kampanji, nađeno je ukupno 14
grobova i to:

- 9 grobova sa spaljenim pokojnikom
- 3 skeletna groba
- 2 žarna groba

ANALIZA PREDMETA I HRONOLOGIJA

Ostaje nam sada da, na osnovu Brunšmidovih i naših podataka, utvrdimo kada
je počeo i kako se razvijao život na »Stražbenici«, i ko su nosioci materijalne kulture
ovog naselja.

Za utvrđivanje početka života na ovom lokalitetu najbolje će nam poslužiti neki
nalazi sa gradine i iz tumula na »Lećištu« i »Orlovom kamenu«. Među ovima naro-
čito fibule na sl. 1, 17, 39.

O ovom tipu fibula bilo je pomena u novijoj arheološkoj literaturi a na njihovu
važnost za hronologiju I željeznog doba ukazali su Buttler, Milojčić, Sundwall, Mer-
hart i dr. U vezi s tim isti autori postavili su pitanje o mestu postanka ovih fibula,
pa ću se, baš obzirom na dosada slabo publikovane nalaze iz Like, malo opširnije
osvrnuti na ovo pitanje.

Lučne fibule sa glatkim lukom okruglog i četvrtastog preseka, fibule sa tordiranim lukom, sa i bez diskosa na luku, Buttler stavlja u jednu grupu i smatra da su one istovremene. Svi ovi pomenuti tipovi zastupani su pretežno na severo-zapadnom delu Balkanskog poluostrva. Geometrijski ornament na ovim fabulama, ukoliko ga ima, sastoji se uglavnom od urezanih pravih, cik-cak ili valovitih linija, zatim od niza šrafiranih trouglova ili urezanih rombova. Što se tiče noge, tu postoje dosta uočljive razlike, prema kojima je već i Buttler ove fibule podelio u tri tipa: 1. fibule s malom polukružnom nogom, 2. fibule s velikom polukružnom nogom, 3. fibule s velikom trouglastom nogom. Ovaj treći tip je uglavnom raširen u Bosni.⁴

Fibule sa dva diskosa na luku i velikom polukružnom nogom (dakle tip 2 po Buttleru) rasprostranjene su u Dalmaciji i to u grobovima iz Nina, u Italiji (depo iz Limone i Tolfa), zatim iz Triblja u Hrvatskoj, Ostrožnika u Sloveniji, i dve fibule iz Makedonije⁵. Ovim Buttlerovim podacima mogli bismo dodati i fibulu iz groba br. 186 iz Kopolja (općina Otočac)⁶, jedan primerak sa istog lokaliteta iz tumula I. koji je otkriven u bloku II. kvadrat C, dubina 0,50 m kraj groba br. 2. prilikom iskapanja 1956. g.⁷ Primerak iz groba 186 ima veliku, polukružnu nogu na kojoj je duž ivice niz iskucanih tačkica, koje prati linija rađena toččićem. Deo oko diskosa ukrašen je urezanim duplim girlandama i snopovima pravih linija a sredina luka rombovima, koji su izvedeni tačkastom linijom (dužina fibule 17 cm, visina 11 cm). Drugi primerak, iskopan 1956. g., ukrašen je na luku između diskosa snopovima urezanih linija a na nozi duž ivice ima dva reda iskucanih tačkica, koje se spuštaju vertikalno po sredini noge.

Daleko veći broj fibula je onaj sa manjom ili većom polukružnom nogom (tip 1 i 2 po Buttleru) i lukom okruglog preseka bez diskosa. Takve primerke srećemo u Dalmaciji, specijalno u oblasti Liburna. U Ninu znamo ovakve fibule iz grobova br. 36, 42, 55, 29, a naročito je zanimljiva ona iz groba br. 46, koja je nađena zajedno sa dvodelnom fibulom sa »visećim lukom« i spiralnom pločastom nogom⁸, što je veoma važno za određivanje hronologije pomenutih lučnih fibula. Lučna fibula sa malom polukružnom nogom nađena je i u Zatonu kod Nina u grobu br. 1.⁹

Na gradini Klačnici kod Jablanca, kotar Senj, na dubini 0,50 m, pronašao je J. Brunšmid grob, koji je delom bio uklesan u stenu, a delom ograđen kamenjem nepravilnog oblika. Prema Brunšmidovim podacima izgleda da se ovde radi o zgrčencu. Uz kostur su nađene dve lučne fibule od kojih je jedna adekvatna našoj fibuli na slici 17¹⁰.

Na teritoriji Like srećemo ovaj tip fibula u Smiljanu u grobu br. 8., zajedno sa kalotastim bronzanim dugmetom i 18 zrna jantara¹¹. U Kopolju, u tumulu I zastupane su u skeletnim grobovima br. 24, 84, 191, 202, 72, 79. U tumulu II, koji nažalost nema očuvane grobne celine, imamo dva primerka ovakvih fibula. Jedna od njih,

⁴ Uporedi: W. Buttler u PZ 1933, str. 289.

⁵ Ibid., str. 290.

⁶ R. Drechsler — Bižić: Prehistoriska nekropola u Kopolju (Katalog u pripremi za štampu).

⁷ Arheološki muzej u Zagrebu, nepublikovano.

⁸ Arheološki muzej, Zadar, nepublikovano.

⁹ Ibid.

¹⁰ Vjesnik N.S. V., str. 54, sl. 6 i 7.

¹¹ Vjesnik N.S. VIII, str. 198—200, sl. 26/3, 26 a, 27/8.

pod starom oznakom br. 15, odgovara potpuno fibuli iz tumula I grob br. 191, samo što na nozi nema iskucan ornament, nego urezan koncentrični kružić, a fibula pod starim br. 3 ima nogu ukrašenu iskucanim tačkama, ali je luk bez ornamenta.

Prilikom istraživanja tumula I godine 1955. i 1956. u Kompolju našli smo ovakve fibule u skeletnim grobovima br. 1, 2, 21, 29, 26, 53, i jednu u žarnom grobu br. 3.¹²

Dve fibule sa glatkim lukom i jedna sa tordiranim, nađene su i u Prozoru (općina Otočac), ali nažalost iz te nekropole nemamo očuvane grobne celine¹³.

Jedan primerak jednostavne lučne fibule sa polukružnom nogom i lukom ukrašenim snopovima urezanih linija nađen je u Drenovom Klancu (općina Otočac)¹⁴, a druga u Krbavici kod Titove Korenice¹⁵, čija je polukružna noga ukrašena redovima iskucanih tačkica, a luk je bogato ornamentiran urezanim pravim i cik-cak linijama poredanim u metope. Oba primerka ne pripadaju grobnim celinama.

Dve fibule iz Josipdola takođe su istog tipa kao one iz Drenovog Klanca i Krbavice samo što su im luci neukrašeni.

U Plaškom (Kordun) takođe je nađena jedna lučna fibula tipa 2 sa urezanim ornamentnom na luku i sedam privesaka u obliku štapića (up. našu sl. 40)¹⁶. Na teritoriji Like za sada nisam mogla utvrditi postojanje još kojega primerka, ali obzirom da su sistematska istraživanja tek na početku verujem da će ih još biti.

Što se tiče Bosne, pored fibula tipa 3 koje pominje Buttler naročito u tumulima na Glasincu¹⁷, imamo u nekropoli na Jezerinama samo jednu fibulu sa polukružnom nogom i okruglim lukom, koji je na sredini ukrašen sa po tri reda kosih urezanih linija. Ovaj primerak pripada skeletnom grobu br. 31., koji ne predstavlja sigurnu celinu. Po rečima Radimskog u ovom grobu je, pored ove fibule, bila još i jedna mala željezna fragmentovana srednje-latenska fibula (očuvan samo luk) i srednjevekovno gvozdeno kresivo. Grob je otkriven na dubini 0,40 m i vrlo je verovatno da su se tu izmešali stariji i mlađi nalazi.

Iz ovih nekoliko podataka može se zaključiti, da se u Lici i Dalmaciji pojavljuju fibule tipa 1 i 2 — t. j. fibule s diskosima na luku i malom nogom, odn. iste takve samo s velikom polukružnom nogom, dok u Bosni preovlađuje tip III, koji ima veću ili manju trouglastu nogu. Uz ova dva tipa u Lici, kao što sam već navela, vrlo je česta pojava jednopetljaste lučne fibule bez diskosa, sa velikom ili malom polukružnom nogom. Prema podacima P. Reineckea¹⁸ fibule sa diskosima na luku pojavljuju se zajedno s najkasnijim Peschiera fibulama kao i jednostavnim lučnim fibulama u ranom Villanova periodu Italije, koji pripada prelazu od bronzanog doba na razvijeno željezno doba. Pomoću severozapadno-balkanskih lučnih fibula i njihovih egejskih paralela (većina dosad spomenutih tipova ovih fibula nalaze se u sub-miken-skom periodu Grčke, doduše u malom broju), Buttler¹⁹ postavlja hronologiju srednje-evropskog I željeznog doba, pa tvrdi da rano željezno doba jednim delom pripada

¹² Rezultati istraživanja u godini 1955-6 bit će publikovani tokom 1959. g.

¹³ Ljubić, Popis, tab. XIX, sl. 53—55.

¹⁴ Arheološki muzej u Zagrebu, nepublikovano.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Arheološki muzej u Zagrebu, nepublikovano. Fibula je nađena na lokalitetu »Čaba« u jednom grobu. Grobna celina nije očuvana.

¹⁷ W. Buttler, op. cit., str. 289.

¹⁸ P. Reinecke u Götze Festschrift, 1925. (Zur Geschichte der ältesten Fibeln.)

¹⁹ W. Buttler, op. cit., str. 292.

XI. v. pr. n. e. s tim da ta brojka »XI« ima srednju vrednost na hronološkoj lestvici, »prema gore — rano željezno doba obuhvata i deo 1200-te, a prema dole 1000 a možda i 900 g. pr. n. e.«²⁰. G. Kossack datira jednopetljaste lučne fibule sa polukružnom nogom u vreme između 1150—1075 g. pr. n. e.^{20a}

Stariji tip fibule tipa 3 u Bosni datira B. Čović, na osnovu drugih karakterističnih predmeta iz depoa u Lukavcu u bronzu D — Halštat A²¹. Kasnije varijante ovog tipa fibula česte su na Glasincu, a Benac i Čović ih stavljaju u fazu Glasinac IIIc, odn. u vreme od 1000—800 g. pr. n. e.²².

Za lučne fibule tipa 1 i 2, kao i one bez diskosa na luku, u svojoj bogato dokumentovanoj studiji Merhart smatra da njihov početak i trajanje može da se stavi u vremensko razdoblje od 1100—1050 g. pr. n. e.²³. Osim toga, na osnovu podataka o fibulama severozapadnog Balkana, kojima je 1942. g. raspolagao on tvrdi da »lučna fibula nije nastala na italском tlu, nego je sa još nekim oblicima tamo donešena; no ona nije ni na grčkom tlu izumljena, već je u obe zemlje verovatno uvezena iz severobalkanskog — podunavskog područja. Pored grčkog i italčkog ogranka pojavljuje se i jedan severozapadno balkanski, koji se takođe razvija samostalno, ali se zapaža i u južnoj Italiji odn. Siciliji i — u manjem obimu — u Grčkoj. Fibula sa dva diskosa na luku iz Muliane na Kritu, Pantalice na Siciliji i iz Bjelina, Krkovića ili Tiškovca u Dalmaciji, stoje među sobom tako blizu da se može reći da su od prilike istovremene«.²⁴ Slično datiranje ovih fibula kao i problem njihovog balkanskog porekla tretira i Milojević u novijim radovima.^{24a}

Bogati nalaz lučnih fibula tipa 1 i 2 u Lici, u vremenu od 1955. g. do danas, kao i oni ranije nađeni, ali nepublikovani, te stoga Merhartu nepoznati, ne samo da potvrđuju njegovu tezu nego joj daju još puniju vrednost. Lučna fibula, možemo to danas reći, ima svoje poreklo na tlu severozapadnog Balkana i to mogu tvrditi ne samo automatskim uvažavanjem Merhartovih postavki nego na osnovu zaista velikog broja ovih fibula koje su nađene u Lici odn. dalmatinskom zaleđu, a čija raznolikost u izradi i ornamentici pokazuje neosporno da su one rađene u domaćim radionicama.²⁵

Kako su jednostavne lučne fibule bez diskosa (tip 1 i 2) nađene u Kompolju u velikom broju i u pouzdanim grobnim celinama, a pripadaju fazi Kompolje II, što bi odgovaralo pre-Villanova periodu Italije ili Ha₂-b srednje Evrope po Reineckeu, obzirom na povezanost kulture I željeznog doba Like, specijalno Kompolja, sa kulturama I željeznog doba srednje Evrope, a posebno Italije (o čemu će još biti govora prilikom obrade nekropole u Kompolju), to oni potvrđuju i učvršćuju Merhartovu hronologiju za srednju Evropu, i u isto vreme upotpunjavaju Buttlerovo i Sundwalovo mišljenje da balkanski nalazi kao posrednici između Severa i Juga mogu i treba da budu ključ za pravilno postavljanje hronologije I željeznog doba srednje Evrope.

²⁰ Ibid., str. 293.

^{20a} Uporedi: G. Kossack u Atti del I^o Congresso internaz. di preist. et protoistor. mediteranea, Firenze — Napoli — Roma 1950.

²¹ B. Čović u GZM, 1956, str. 99-100.

²² A. Benac — B. Čović: Glasinac I, Sarajevo 1956, str. 33-34 i str. 38.

²³ G. v. Merhart u Bonner Jahrbücher, 1942, str. 85.

²⁴ G. v. Merhart, op. cit., str. 85.

^{24a} Jahrbuch d. Röm. — Germ. Zentralmuseums Mainz, 1955, str. 168.

²⁵ Poseban rad o ovoj problematici biće završen tokom 1959. g.

U početku sam napomenula, da sve tri lučne fibule iz Vrepca ne pripadaju zatvorenim grobnim celinama. Predmeti koji su iskopani iz tumula sa ovim fibulama pokazuju veliku srodnost sa nalazima iz grobnih celina faze II u Kompolju. Kako su i sve tri ove fibule svojim oblikom apsolutno adekvatne fibulama iz grobova br. 24, 84, 72 i t. d. u Kompolju, to je onda sasvim logično, da se i ovi nalazi iz Vrepca mogu datirati u isto vreme kao i oni kompoljski. Kako su ove tri fibule hronološki najstariji predmeti u Vrepcu mislim da ne ću pogrešiti, ako onda početak života na ovom naselju stavim u vreme od 1150—950 g. pr. n. e. po Merhartu odn. period Halštat A₂—B srednje Evrope po Reinecke.

U isti period mogu se datirati i drugi nalazi iz Vrepca, kao na pr. jednopetljaste fibule od bronzane žice sa većim, obično ovalnim zrnom jantara na luku (sl. 18, 19). One u Lici imaju, doduše, prilično dug vek, ali se pojavljuju prvi put sa lučnim fibulama u grobu br. 84. i br. 186. u Kompolju. Za datiranje ovih fibula može nam dobro poslužiti i ženski grob iz Ancone²⁶ sa predmetima koje Merhart datira u nešto mlađi period od groba 92, t. j. u period Novilara grobova, u kojima je ona česta, a koji pripadaju Halštat A₂—B fazi, preciznije rečeno kraju ove faze, t. j. vremenu oko 900. g. pr. n. e.²⁷ Ako usvojimo Merhartovo mišljenje, da su i ove fibule u Italiju prenešene sa Balkana, onda bi se one u Vrepcu mogle smatrati svakako starijim od onih u Novilari, što uostalom dokazuje i njihova pojava u zajednici sa lučnim fibulama u kompoljskim grobovima.

Naočaraste fibule od bronzane žice sa osmicom u sredini pripadaju nešto kasnijem periodu I željeznog doba. U Srbiji se pojavljuju sa nalazima Halštat D faze²⁸, dok su u Bosni i Lici nešto ranije. Najstarija je svakako ona u Kompolju (grob br. 91), gdje se pojavljuje sa spiralnom bronzanom narukvicom koja je po tipu nešto mlađa od one u Kompolju²⁹ (grob br. 23) i one iz ženskog groba iz Ancone ali sigurno nije mlađa od konca perioda Halštat B₂ odn. faze II u Kompolju. Jasnije rečeno možemo je staviti negdje između 900—800 g. pr. n. e. Ostale naočaraste fibule ovog tipa u Kompolju (grob 18, 32, 174, 212, 214) pripadaju Halštat C odn. Halštat D fazi.

U vreme faze Kompolje III (800—750) mogu se staviti i bronzane tordirane ogrlice (sl. 9, 42), staklene perle (sl. 6), kao i razne igle, čije trajanje može da se prati od Halštat B do Halštat D faze.

Što se tiče keramike, iz tumula imamo sačuvane četiri cele urne (sl. 16, 29, 30, 35), jedan poklopac (sl. 33), jednu zdelicu (sl. 31) i nešto fragmenata. Velika je šteta što nemamo podataka koji su metalni predmeti nađeni u urnama, te danas samo na osnovu već izvršene analize nalaza možemo ovu keramiku približno datirati u isto vreme kao i pomenute metalne predmete. Po svojoj izradi i donekle tipologiji ona se može uglavnom vezati za veliku grupu ilirske gradinske keramike, koja se pojavljuje na celom području severozapadnog Balkana u vremenu I željeznog doba, a čija sistematizacija nije još temeljito izvršena.

²⁶ G. v. Merhart, op. cit., sl. 1.

²⁷ F. Messerschmidt: *Italische Gräberkunde* II, str. 353.

²⁸ D. Garašanin: *Katalog metala*, Bgd. 1954, str. 34 i tab. XX. Depo ili grob iz Žirovnice.

²⁹ G. v. Merhart, op. cit., sl. 4.

Keramika sa gradina može se podeliti uglavnom na dve grupe, i to na:

1. grubu keramiku, nemarno glačane površine, od neprečišćene zemlje izmešane sa sitnim zrcima peska. Ona je uglavnom bez ornamenata, a ukoliko ih ima, to su plitke, vertikalne kanelure na trбуhu ili grubo urezane linije na samoj ivici otvora. Jedan fragment šolje (sl. 58) ima na trбуhu urezanu girlandu.

2. finu, svetlo sivu ili smeđu latenodobnu keramiku, bez ornamenta, rađenu prostom rukom.

U prvoj grupi česte su šoljice sa vertikalnim, cilindričnim vratom i kaneliranim trбуhom (sl. 54, 57, 63, 65). Ovakav oblik šoljica vrlo je čest u naseljima i grobovima sojenica u Donjoj Dolini kod B. Gradiške, a pomoću ostalih predmeta iz grobova njihov razvoj može se pratiti od konca Halštat B faze do kraja I željeznog doba³⁰. Adekvatne tipove drški nalazimo takođe u Bosni, i to sa gradine na vrelu Rame³¹, gde imamo uglavnom analogije za plastične, potkovičaste drške tipa sl. 51, zatim gradine Debelo Brdo kod Sarajeva³², i sojenice u Ripču itd.³³ Drška na sl. 66 ima analogije u D. Dolini³⁴ i Glasincu³⁵.

Drške na sl. 52, 55, 62 i 67 takođe imaju analogije u pomenutim nalazištima kao i u japodskim grobovima u Jezerinama kod Bihaća³⁶.

Urna na sl. 30 iz tumula na »Orlovom Kamenu« ima srodnosti sa predmetima sa gradine na vrelu Rame³⁷.

Ostali nalazi sa ove gradine predstavljaju, barem tipološki, retardaciju iz bronzanog doba a svojim najvećim delom pripadaju I željeznom, te bi se po tome sudeći ovaj oblik urne u Vrepcu mogao datirati svakako u ranije faze I željeznog doba što se može reći i za urnu na sl. 29 koja ima elemenata ranijih faza Halštat B (drške, zaravnjen obod).

Zdela na sl. 31 ima malo neuobičajen oblik na našem terenu, a srodnosti ima sa onima u srednjoj Evropi, gde su ovakvi oblici nađeni u rano halštatskim grobovima u Nemačkoj³⁸ i Austriji³⁹. Ovo bi svakako bio izuzetak ne samo u Vrepcu nego i na ostalim lokalitetima u Lici, gde se keramika uglavnom tipološki može vezati za područje severozapadnog i srednjeg Balkana.

Česti su oblici posuda kao na sl. 16, uglavnom grube fature, bez ornamenata, osim na samoj ivici otvora ili ispod nje, i to u obliku noktom urezanih udubljenja. I ovaj tip nalazimo u Bosni na pr. u Ripču⁴⁰ i u grobovima na Glasincu⁴¹, gde pripadaju vremenu punog razvoja Halštat C faze. Urna na sl. 35 ima analogije u Jezerinama⁴² i Ripču⁴³.

³⁰ Č. Truhelka u GZM, 1902, tab. XVI, sl. 17; tab. XVIII, sl. 6; tab. XXIII, sl. 13; tab. XXIV, sl. 2; tab. LVII, sl. 4, itd.

³¹ Uporedi GZM, 1900, tab. III, sl. 1—3.

³² GZM, 1894, tab. I, sl. 10.

³³ GZM, 1895, tab. XXV, sl. 139.

³⁴ GZM, 1902, tab. XVIII, sl. 2.

³⁵ GZM, 1897, str. 615, sl. 68.

³⁶ GZM, 1893, tab. XLVIII, sl. 7, 8; tab. XLIX, sl. 8—11.

³⁷ GZM, 1900, str. 107, sl. 18. Slična urna i u Jezerinama: GZM, 1893, tab. XXXIX, sl. 5, bez drški.

³⁸ Quilling: Die Nauheimer Funde des Halstatt und La Tène Periode, Frankfurt am M., 1903, str. 13, tab. II, sl. 12, 14, 19.

³⁹ R. Pittioni: Urgeschichte des Österreichischen Raumes, Wien, 1954, str. 535, i dalje.

⁴⁰ GZM, 1908, tab. V, sl. 8.

⁴¹ GZM, 1897, str. 613, sl. 64.

⁴² GZM, 1898, tab. II, sl. 11.

⁴³ Ibid.

Na osnovu ovih kratkih podataka i pokušaja da i pomoću keramike bliže vremenski odredimo naselje i groblja u Vrepcu, možemo izvući sledeći zaključak: keramika iz grobova pokazuje za sada tipološke odlike isključivo perioda, koji obuhvata faze Halštat B—C I željeznog doba, dok nalazi sa gradine daju nešto složeniju sliku. Tu se, naime pojavljuju tipovi, koji svakako jednim delom mogu predstavljati bronzanodobnu retardaciju, zatim tipovi koji pripadaju punom razvoju I željeznog doba (obuhvatajući tu faze Halštat B—D) i najzad keramika iz vremena La Tèna. Ova poslednja rađena je bez lončarskog kola ali po svom obliku ona sigurno pripada ovom vremenu. (sl. 55). Osim keramike na gradini je nađen i željezni nož, koji također može pripadati latenskom periodu (sl. 68).

Da je život u ovo doba na gradini bio dosta razvijen i da je trajao mnogo duže no što se to po nekoliko fragmenata latenodobne keramike može utvrditi, svedoče nam nalazi iz nekropole na »Velikoj njivi«.

Na osnovu nalaza iz tumula zaključeno je da je sahranjivanje u njima sledilo tokom Halštat A₂—D faze. Od toga vremena na dalje, sahranjivanje u Vrepcu vrši se u ravnim grobovima i to, kako nam svedoče podaci koje smo dobili ovogodišnjim istraživanjem, uglavnom na tri načina:

1. Pokojnika spaljuju, verovatno na jednom za to određenom mestu (zajedničko palište). Nagorele kosti, sa nešto gara i pepela, zakopavaju jednostavno u rupu u zemlji, čiji je prečnik kako smo utvrdili veličine cca 15 × 30 cm. Prilozi nisu stradali od vatre, što znači da su stavljeni u grob posle spaljivanja.

2. Ostaci spaljenog pokojnika stavljaju se u urnu, koja se polaže u iskopanu rupu u zemlji a odozgo pokriva ili kamenom pločom ili samo zatrpava sitnijim kamenjem⁴⁴.

3. Pokojnik se polaže u zemljanu raku i to, koliko smo mogli utvrditi na osnovu tri skeleta, bez ikakvog sanduka ili ograde od kamena. Ovi grobovi koje smo otkrili, ne kazuju možda dovoljno o novom načinu sahranjivanja, jer smo u Kampilju imali pored direktnog sahranjivanja u zemlju, sahranjivanje u primitivnim sanducima od drveta. Možda je sanduka bilo i na ovoj nekropoli!

Najstariji nalazi ove nekropole bili bi za sada oni iz grobova 2, 4, 6, 11. Fibule čertoza tipa u grobovima 2 i 4 pojavljuju se u jednom, zasad veoma retkom obliku u Lici. To su fibule sa plastičnim dugmetom na nozi iznad kojeg je još jedan mali čepasti dodatak. Luk je od bronzanog lima, nešto konkavan, a na prelazu ka nozi i glavi ima po jedno plastično rebro. Ovakav tip fibule, kao što sam napomenula, redak je u zapadnoj Hrvatskoj, ali sličan postoji u Certosi kod Bologne⁴⁵, sv. Luciji⁴⁶ i jedan primerak u Vačama⁴⁷. Za ovaj tip čertoza fibula Starè kaže da imaju neposredan dodir sa čunastim i zmijolikim fibulama, naročito zbog zajedničkog dekorativnog elementa

⁴⁴ Obe urne koje smo našli bile su zatrpane sitnijim kamenjem. Prema podacima J. Bobića urne koje je on iskopao bile su pokrivene po jednom kamenom pločom. Jednu od ovih ploča smo našli u ogradi njive. Veličina 56×40 cm, debljina 5 cm.

⁴⁵ N. Åberg: *Bronzezeitliche u. Früheisenzeitliche Chronologie*, I, sl. 528.

⁴⁶ Marchesetti: *I castellieri preistorici*, Trieste 1903, tab. XVIII, sl. 16, 17, tab. XIX, sl. 11.

⁴⁷ F. Starè: *Prazgodovinske Vače*, katalog, tab. XXXII, sl. 9.

na luku, pa i samog luka, koji potseća na luk mladih čunastih fibula⁴⁸. Starè ove fibule datira u period Vače IIb, odnosno vreme od 450—350 g. pr. n. e. U grobu br. 4, pored ove fibule nađena je još jedna varijanta čertoza fibule (sl. 85). Na njenom luku se nalaze tri plastična ispupčenja ukrašena urezanim crticama. Topološki joj je veoma srodna fibula iz srebrne ostave u Baškoj na Krku. Na osnovu celokupnog baškog nalaza ona se može datirati u vreme La Tène A, odnosno $\pm$ 500 god. pr. naše ere⁴⁹.

U pomenutim grobovima, za određivanje hronologije važne su i lučne fibule sa nekoliko puta spiralno zavijenom glavom i većim brojem zrna jantara na luku. Ovaj tip je vrlo čest u Lici a razvija se iz lučne jednopetljaste fibule od bronzane žice, koja obično ima samo jedno zrno jantara na luku. Pomenute fibule sa spiralno zavijenom glavom javljaju se u kompoljskim grobovima vrlo često i uglavnom pripadaju Halštat C—D fazi, što znači da bi njihov razvoj mogao teći jednim delom u vremenu pre pojave čertoskih fibula, koje smo malo pre spomenuli, a delom paralelno sa ovima.

Što se tiče ostalih oblika koji su zastupljeni na nekropoli »Velika njiva«, može se reći sumarno sledeće: svi nalazi imaju uglavnom najviše analogija sa predmetima iz japodskih nekropola u Prozoru i Jezerinama. Karakteristične fibule latenske šeme II i III datiraju dosta sigurno ove nalaze. Neke od njih su nađene van grobnih celina ali budući da su ipak u istoj nekropoli sa ostalim predmetima, dozvoljavaju nam da je bliže hronološki odredimo. Osim pomenutih grobova 2, 4, 6, 11, koji bi mogli pripadati završnim fazama Halštat D, odnosno početku La Tène, ostali nalazi se mogu pripisati vremenu punog razvoja faza La Tène II i III.

U grobu br. 3 (blok I, dub. 0,80 m) nađena je jedna interesantna fibula koja do danas nije bila sigurno datirana. To je bronzana fibula na sl. 78, koja ima široki raskucani luk, a na nozi pretstavu konjske glave. Ovakva fibula nađena je u Jezerinama u grobu br. 509, na dubini 0,65 m u jednoj jako fragmentovanoj urni. Radimsky kaže: »Pošto fibula nije cijela a drugih priloga nije bilo, mučno joj je pouzdano odrediti doba; nego ipak mislim da je treba uvrstiti među latenske fibule kasnijeg doba.«⁵⁰. Drugi primerak nađen je u Prozoru kod Otočca, ali ne pripada grobnoj celini te je i ovde pitanje njenog datiranja bilo nesigurno. Kako je ovaj tip fibule u grobu 3 nađen sa karakterističnom fibulom srednje latenskog tipa (sl. 79), to sa dosta sigurnosti možemo tvrditi, da se ona za sada u Bosni i Lici pojavljuje u vreme srednjeg La Tène.

Niz srodnih nekropola u Bosni i Lici daju nam odgovor ne samo na pitanje trajanja naših nekropola u Vrepcu, nego nam pružaju i vredne podatke o etničkoj pripadnosti stanovnika »Stražbenice«.

Već duže vremena radim na sređivanju i proučavanju materijalne kulture koja se razvijala na teritoriju današnje Like i Zapadne Bosne, t. j. na tlu preistorijskih Japoda. Zahvaljujući obimnim radovima Radimskog, Hörnesa, Hoffillera, Ljubića i Brunšmida (da pomenem samo najistaknutije), može se danas u vezi razvoja japodske materijalne kulture napomenuti sledeće: iako se po svojim specifičnim obeležjima japodska kultura može dosta lako izdvojiti od ostalih ilirskih kultura Balkan-

⁴⁸ F. Starè: Prazgodovinske Vače, Ljubljana 1954, str. 73 i dalje.

⁴⁹ Archaeologia Jugoslavica II, Beograd 1956, Z. Vinski, str. 28.

⁵⁰ GZM, 1893, str. 439, tab. XII, sl. 10.

skog p. o., njen razvoj i trajanje do danas ni izdaleka nisu dovoljno proučeni. Svi oni arheolozi koji su objavljivali nalaze sa pojedinih nekropola zadovoljili su se uglavnom konstatacijom, da su nađeni predmeti pripadali Japodima, da su srodni sa nalazima iz pojedinih oblasti susednih zemalja, gde pripadaju »halštatskom« periodu. Veliki je nedostatak naročito nemaran odnos prema nalazima koji pripadaju grobnim celinama: za stotine grobova sa teritorije Like ne znamo ni najosnovnije podatke o stratigrafiji, orijentaciji, dubini niti o tome šta je u jednom grobu od nalaza skupa nađeno. U tom pogledu je naročito još obrađena velika nekropola u Prozoru kod Otočca⁵¹. Drugu veliku nekropolu u Kampilju kod Otočca istražio je J. Brunšmid mnogo pedantnije, te zahvaljujući sretnom slučaju što se njegov dnevnik sa podacima sačuvao, mogla sam izdvojiti preko trista grobnih celina samo iz tumula br. I, dok su podaci za tumul br. 2 zagubljeni⁵².

Na osnovu analize grobnih celina iz Jezerina, Sanskog Mosta i Ribića, Hörnes je došao do zanimljivih rezultata koji se mogu, sa nešto izmena, primeniti i na nekropole u Lici, naročito na one u Kampilju, Smiljanu i Vrepcu⁵³. Hörnes u svojoj raspravi, na osnovu načina sahranjivanja kao i tipološke analize predmeta, deli spomenute tri nekropole (Jezerine, Sanski Most, Ribić) na tri perioda:

I period, čisto ilirski (pre Kelta) oko 500—350 g. pr. n. e.

Sanski Most I

Jezerine I

II period, ilirsko-keltski, oko 350—150 g. pr. n. e.

Sanski Most II

Jezerine II

Ribić I

III period, ilirsko-rimski, oko 150 g. pr. n. e. do 200 g. n. e.

Jezerine III

Ribić II

Kod dosad proučenih nekropola u Lici hronologija bi bila nešto malo drukčija. Nekropola u Kampilju mogla bi obuhvatiti sve tri Hörnesove faze, samo s tom razlikom što se najstariji grobovi sigurno mogu datirati u mnogo raniji period od perioda Jezerine I. Naime grobne celine br. 6, 19, 23, 51, 88, 89 itd. iz Kampilja pripadaju fazi Halštat A₂—B I željeznog doba t. j. vremenu od 1150—950 g. pr. n. e. po Merhartu. Čisto ilirski period ovde traje mnogo duže i zastupan je s mnogo više tipova nego u Jezerima i Sanskom Mostu. Ilirsko-keltski period počinje u Lici fazom Kampilje V t. j. u vreme oko 500 g. pr. n. e., ukoliko je to uopšte moguće sasvim sigurno odrediti, jer i ovdje, još više nego u Bosni, ovaj period je pretstavljen samo sa nekoliko importovanih tipično keltskih komada, dok se po svim ostalim primercima može zaključiti da je kasna faza Halštat D jako dugo trajala i razvijala se do dolaska Rimljana. Zbog toga je i za nekropolu na »Velikoj njivi« dosta teško odrediti vreme trajanja nekih faza, konkretno one, koja se može smatrati ilirsko-keltskom.

⁵¹ Š. Ljubić: Popis, str. 105 i dalje.

⁵² Kataloški sreden materijal sa crtežima i opisima, R. Drechsler-Bižić.

⁵³ M. Hörnes: L'époque de la Tène en Bosnie, Paris 1900.

Osim dva, tri primerka »klasične« keltske fibule u ovoj fazi preovlađuju nalazi Halštata D faze (ovo utoliko više što se u naselju nije našlo tragova prave keltske keramike rađene na kolu, nego samo ilirske latenodobne, što sam u početku već spomenula). Treći, ilirorimski period po Hörnesu, ovdje nije dosad konstatovan.

Prema dosadašnjim istraživanjima u Vrepcu i na osnovu tipološke analize predmeta koju sam ovde iznela, moglo bi se u zaključku reći sledeće: život na »Stražbenici« najranije bi mogao početi u fazi Halštata A₂—B odnosno negde oko 1150 g. pr. n. e. U to vreme postoji naselje na terasama gradine. Primitivno rađena keramika služi za kućnu upotrebu, dok je ona finija uglavnom kulnog karaktera (urne). Sahanjivanje se vrši u tumulima. Prema Brunšmidovim podacima, u njima preovlađuju skeletni grobovi. Bogati bronzani nakit pokazuje izrazite odlike ranijih faza I željeznog doba, dok nekoliko primeraka, barem tipološki, sežu u nešto kasnije faze (Halštata C—D). U to vreme dolazi do izvesnih promena u životu ilirskih stanovnika ovog naselja. Da li su koncem faze Halštata D Kelti ratovali s njima i na koji način su uspeali, da izvrše uticaj na njih ne može se ništa sigurno utvrditi. Je li to bila mirna penetracija koja je išla postepeno, takođe nije sasvim sigurno, mada bi se po nekim znacima moglo pretpostaviti, da je ona postojala. Promena načina sahanjivanja, naime sahanjivanje u ravnim grobovima, i to spaljenih pokojnika, svedoči neosporno o jednom novom uticaju na kulni život stanovnika »Stražbenice«, i to o dosta velikoj promeni, jer je poznato da se način sahanjivanja ne menja tako lako ni kod mnogo civilizovanih i »modernijih« naroda, a za Ilire se zna da su neobično dugo čuvali tradiciju u svojoj materijalnoj, pa tim pre i u duhovnoj kulturi. Jedino je za sada sigurno, da su stanovnici »Stražbenice« pod uticajem jednog novog elementa počeli primenjivati nov način sahanjivanja kao i novine u izradi ukrasnih predmeta. Sudeći po nalazima sa »Velike njive«, za koje se vremenski i tipološki može sa sigurnošću smatrati da nastavljaju na nalaze iz grobova u tumulima, možemo zaključiti i to, da taj novi elemenat svojim dolaskom nije izazvao potpun prekid života na »Stražbenici«. Čak se može reći i to da, ako su Kelti bili ovde jedno vreme, onda je to svakako dosta kratkotrajno bilo, iako je njihov uticaj, kao što sam pomenula, bio vidljiv. Ali bez obzira koliko su vremena Kelti ovde ostali, Iliri su i dalje produžili svoj život, iako sa već pomenutim manjim izmenama. Ne smemo zaboraviti i to da su V i VI v. vreme ne samo keltskih prodiranja na Balkan, nego i doba razvijene trgovine sa Grčkom i Italijom, te da su se i pod uticajem razmene robe sa tim zemljama mogle izvršiti izvesne promene naročito u izradi ukrasnih predmeta. Ovo vredi naročito za veze naše japodske teritorije sa susednim Liburnima i preko njih italском obalom, o čemu ovde ne će biti opširnije diskutovano. U prilog svojoj postavci da je ilirski elemenat ovde, bez obzira na pomenute promene i dalje neprekidno živeo, navodim i to da su oblici keramike u naselju uglavnom u najvećem broju tipično ilirski, a fragment na sl. 58 i još neki sitniji, iako bi po svom obliku mogli biti druge provincije, mislim keltske, oni ipak zato nisu rađeni na kolu niti po fakturi odgovaraju tipično keltskoj keramici. Odnos Kelta i Ilira, naročito u zabačenim planinskim predelima Balkanskog poluostrva nije još uopšte dovoljno rasvetljen. Ako bi se ovde iznesena zapažanja o nekropolama i naselju u Vrepcu mogla usvojiti, onda bi ovaj članak bio mali prilog u pokušaju rasvetljavanja tih odnosa. Da rezimiramo:

Na osnovu nalaza iz grobova 2, 4, 6, 11 kao i nekih nalaza iz iskopa, trajanje života na »Stražbenici« počelo bi od Halštat A₂—B faze I željeznog doba, pa se produžio i kroz dalje njegove faze sve do perioda La Tène II t. j. do vremena oko 150 g. pr. n. e. do početka n. e. prema srednjeevropskoj hronologiji⁵⁴.

DIE SIEDLUNG UND DIE GRÄBER DER URGESCHICHTLICHEN JAPODEN IN VREBAC

Die Untersuchungen der von den Japoden bewohnten Gebieten (in Kroatien ist dies das Gebiet der Lika) begannen schon im vorigen Jahrhundert und bis heute hat sich in den Depots des Archäologischen Museums in Zagreb eine ganze Menge Material von bedeutenden wissenschaftlichen Wert für eine Reihe von Fragen, welche die zeitgenössische Archäologie besonders interessieren, angesammelt.

Ausgenommen einiger kleiner Notizen im »Vjesnik hrvatskog arheološkog društva«, wurden nur einige Abhandlungen über die Funde in der Lika veröffentlicht. In einer Reihe von Artikeln wird sich der Autor bemühen die bisher nicht veröffentlichten Funde aus dem Gebiete der Lika beziehungsweise Funde der japodischen Kultur, der Öffentlichkeit bekanntzugeben. In dieser Abhandlung werden die prähistorische Siedlung und die Gräber im Dorfe Vrebac 14 km südlich von Gospić, besprochen.

Brunšmid stellte im Jahre 1896 in diesem Dorfe das Bestehen eines grossen prähistorischen Burgwalles (»Stražbenica«, Kote 671) mit acht Terrassen auf welchen sich die Siedlung erstreckte, fest. Durch Probegrabungen gelang es ihm nachzuweisen, dass die Siedlung noch in der frühhallstattischen Zeit bestanden hat. Die Gegenstände, die von Brunšmid aus dem Burgwall ausgegraben wurden, sind auf den Bildern 39—50 dargestellt. Ausser der Probegrabungen auf dem Burgwall, öffnete Brunšmid auch zwei Grabhügel, welche unweit des Burgwalles lagen. Die ausgegrabenen Gegenstände sind sehr interessant, aber leider sind die Grabeinheiten nicht erhalten, so dass wir heute nur auf Grund typologischer Analyse ihr Zeitalter feststellen können. Es werden einige summarische Angaben, welche Brunšmid über die erwähnten Grabhügel gab, angeführt. Für den Grabhügel auf der Position genannt »Lecište« sagt er: »dort wurden Überreste von Skeletten gefunden, aber ausgenommen einiger die ohne Beigaben waren, wurden alle noch früher durcheinandergewühlt«. Für den Grabhügel bei »Orlov kamen« sagt er: »... dies war ein grösseres Objekt, welches am Sockel mit einem Kranz von grossen Steinen umgürtet war, dan wieder verbreitert und wieder mit grossen Steinen umgürtet. Die Gräber enthielten teilweise Skelette und teilweise Urnen mit Brandresten: die einen so als die anderen waren in Steinplatten.« Die Gegenstände der Grabhügel sind auf den Bildern 1—38a dargestellt.

Die Ekipe des Archäologischen Museums in Zagreb führte im Jahre 1957 weitere Ausgrabungen aus, u. zw.

1. Am Bergabhang unter der nördlichen Seite des Burgwalls wurden aufgeschüttete Erhöhungen Durchmesser cca 4—8 m, Höhe 1—2 festgestellt. Wir haben ange-

⁵⁴ Ibid., str. 24.

nommen, dass diese Hügel prähistorisches Friedhof sein könnte. Es wurden 6 nach ihrer Form sehr charakteristische Hügel geöffnet, aber darin wurden weder Gräber noch irgendwelche Gegenstände materieller Kultur gefunden.

2. Auf dem Terrassen des Burgwalles wurden insgesamt 5 Probegraben geöffnet, welche eine grosse Anzahl von Fragmenten und auch von ganzen keramischen Geschirr ergaben (Bild 5—68, nur besonders typische Stücke), und ein eisernes Messer (Bild 68), dann ein Teil einer Gussform (Bild 64), so auch Unterlagen und Beschwergegenstände aus gebrannter Erde, Stücke von Hüttenlehm mit Rutensprungen u. s. w. Es wurden auch zwei Feuerstätten u. zw. eine im Probegraben I in der Tiefe von 1 m festgestellt. Diese Feuerstätte bestand aus regelmässig engereihten angebrannten Gestein, bedeckt mit einer dicken Schicht von Russ und Asche. Rundherum lagen genügend keramische Fragmente und Wildschweinzähne. Die zweite Feuerstätte wurde in dem Probegraben III in der Tiefe von 0.50 m gefunden, und bestand aus kleineren angebrannten Steinen, welche in Form eines unregelmässigen Kreises gereiht waren. Auf dem Gestein war ein 8 cm dicker Überwurf aus gebrannter Erde. Hausfundamente wurden nicht festgestellt. Die Kulturschicht 1 m tief bestand aus 7—10 cm dicken Humus, dann von einer Schicht zerbröckelter Erde bis 0.80 m Tiefe und von 0.80 m bis zu 1 m waren unregelmässig geformte Steine am Felsengrund.

Im Laufe der Arbeit erfuhr man, dass sich auf einigen 700 m südlich des genannten Objektes der sogenannte »Grosse Acker« (»Velika njiva«) befindet, auf welchen nach Erzählung des Eigentümers gelegentlich der Erdbearbeitung Urnen und verschiedene Gegenstände aus Bronze gefunden wurden. Auf diesem Acker wurden 6 nebeneinander gereichte Blöcke geöffnet, so dass man einen einheitlichen Probegraben Dimension 25×3 m, Orientierung Nord-Süd bekam. Auf dem erwähnten Raum wurden 9 Brandgräber, 3 Skelettgräber und 2 Urnengräber ausgegraben. Die ausgegrabenen Gegenstände sind auf Bild 69—115 dargestellt.

Chronologie

Zur Feststellung des Beginnes der Ansiedlung dieses Burgwalles dienten uns einige Funde aus demselben, sowie auch aus den erwähnten Grabhügeln, zwischen diesen Funden hauptsächlich Fibeln Bild 1, 17, 39. Von der Type dieser Fibeln wurde in der neueren archäologischen Literatur erwähnt, und auf ihre Bedeutung für die Chronologie der ersten Eisenzeit wiesen Merhart, Buttler, Miložić, Sundwall, Kossack u. s. w. Eine grosse Anzahl solcher Fibeln in Dalmatien und in der Lika führt zum Schlussergebniss, dass die Behauptung Merharts vom balkanischen Ursprung dieser Fibeln sehr annehmbar ist.²⁴ Solche Typen von Fibeln in der grossen Nekropole von Kopolje sind zuverlässig in die Phase Kopolje II datiert, was der prä-Villanova Periode in Italien oder der Hallstatt A₂—B in Mitteleuropa nach Reinecke entsprechen würde, und was wieder nach Merharts Chronologie dem Zeitabschnitte von 1150—1050²³ zufallen würde. Wie schon erwähnt, die Funde im japodischen Gebiete bestätigen und befestigen die Merhartsche Chronologie und ergänzen die Behauptungen Buttlers und Sundwalls, dass die balkanischen Funde als Vermit-

ter zwischen Nord und Süd könnten und sollten der Schlüssel für eine richtige Aufstellung der Chronologie der ersten Eisenzeit Mitteleuropas sein. Ausser der erwähnten Fibeln, zeigen die übrigen Metallfunde vom Burgwall und der Grabhügel eine typologische Verwandheit mit den Gegenständen späterer Phasen der ersten Eisenzeit des balkan-illyrischen Gebietes.

Was die Keramik anbelangt, so hat sie hauptsächlich die meiste Verwandtschaft mit der illyrischen Burgwallkeramik und zwar in erster Reihe aus den bösnischen Lokalitäten: Donja Dolina, Debelo Brdo, Ribić, Jezerine, Burgwall an der Quelle der Rama u. s. w.

Auf Grund dieser kurzen Angaben und Versuche, sowie auch mit Hilfe der Keramik näher die Zeit der Siedlung festzustellen, können wir folgenden Schluss ziehen: Die Keramik aus den Gräbern zeigt bis jetzt typologische Kennzeichen des Zeitalters, welches ausschliesslich die Phasen Hallstatt B—C umfasst, während die Funde des Burgwalles ein komplizierteres Bild ergeben. Hier erscheinen nämlich die Typen welche teilweise eine gewisse bronzezeitliche Retardation vorstellen, dann Typen welche der vollen Entwicklung der ersten Eisenzeit angehören (Phase Hallstatt B—D) und zuletzt die Keramik aus dem Zeitalter La Tène. Diese letzte wurde ohne Drehscheibe ausgeführt und man kann nicht behaupten, dass sie keltisch wäre, aber jedenfalls gehört sie zur Periode der zweiten Eisenzeit (Bild 55). Ausser der Keramik wurde auch ein eisernes Messer, welches dieser Periode angehören könnte, gefunden (Bild 68).

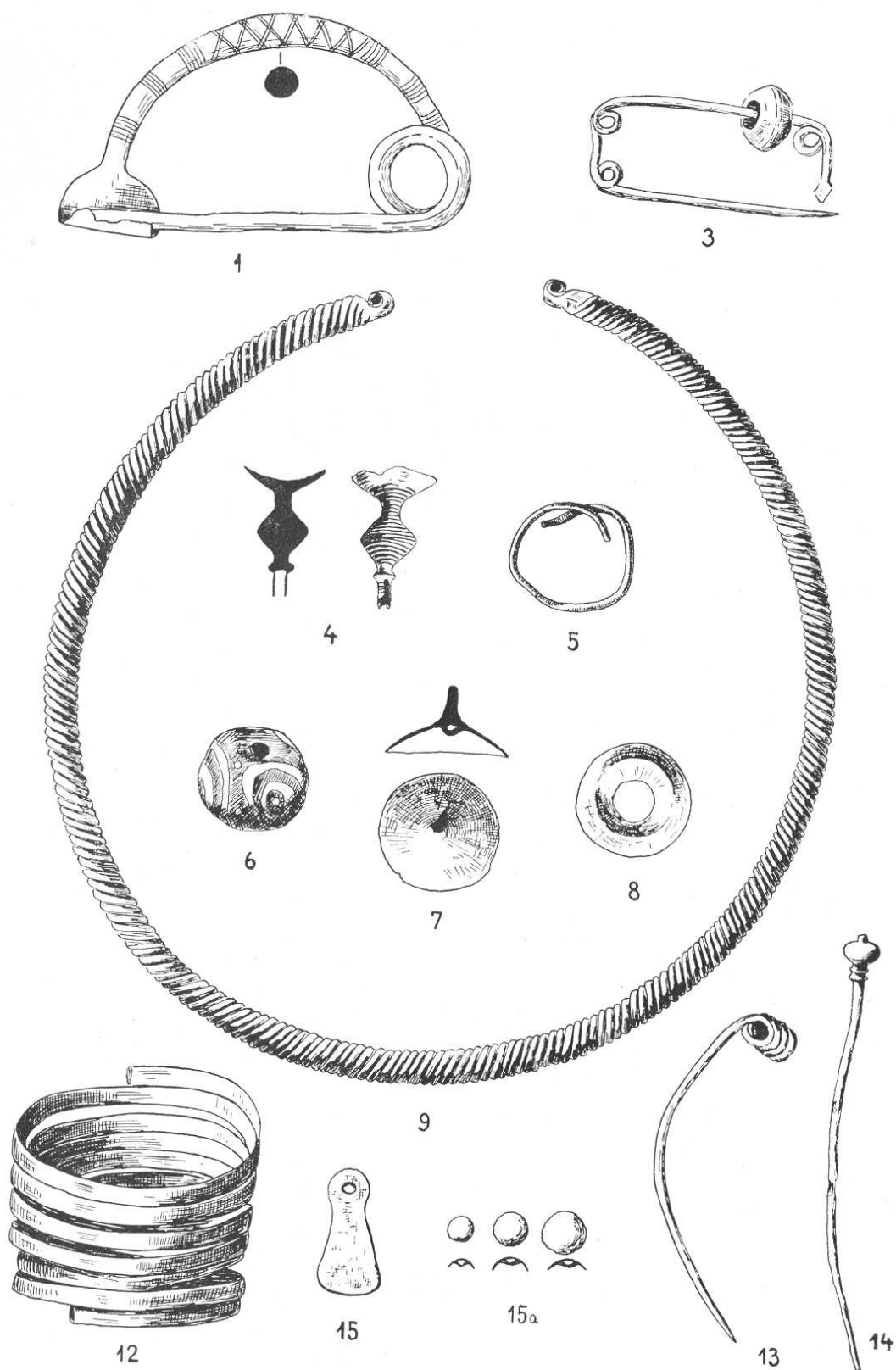
Auf Grund der Funde aus den Grabhügeln beschlossen wir, dass das Begraben in denselben im Laufe der Phase Hallstatt A₂—D stattgefunden hat. Von dieser Zeit an, wird das Begraben in Vrebac in Flachgräbern ausgeführt. Die ältesten Funde aus dieser Nekropole wären bisher jene aus den Gräbern 2, 4, 6, 11 und man kann sie in die späte Hallstattzeit, beziehungsweise in den Anfang La Tène (500—350) vor unserer Zeitrechnung, datieren. Alle übrigen Funde auf dieser Nekropole haben die meiste Analogie mit den Gegenständen aus den japodischen Nekropolen in Jezerine und Ribić und so ist es möglich sie nach diesen zu datieren.

Um zu resümieren: Nach den bisherigen Untersuchungen in Vrebac könnte man annehmen, dass das Leben auf dem Burgwall in der Phase Hallstatt A₂ beziehungsweise irgend um 1150 vor unserer Zeitrechnung begonnen hat. Zu dieser Zeit besteht die Siedlung auf dem Terrassen des Burgwalles und die Toten wurden in Grabhügeln begraben. Nach den Gegenständen materieller Kultur zu urteilen, dauert das Leben hier ununterbrochen bis zur Phase Hallstatt D. Wir könnten nicht mit Bestimmtheit behaupten zu welchen Veränderungen es nach dieser Phase kam, aber die Tatsache besteht, dass die Veränderung der Art des Begrabens (Begraben in Flachgräbern) mit der Veränderung des Stils der Bronzegegenstände begleitet war. Wie schon erwähnt, sind dieselben fast alle latenzzeitlich. Nachdem latenzzeitliche Gegenstände auch auf dem Burgwall gefunden wurden, können wir beschliessen, dass das Leben hier ununterbrochen von der frühen Eisenzeit bis zu La Tène II, d. h. bis zur Zeit um das Jahr 350 v. u. Zeitrechnung nach der mitteleuropäischen Chronologie gedauert hat.

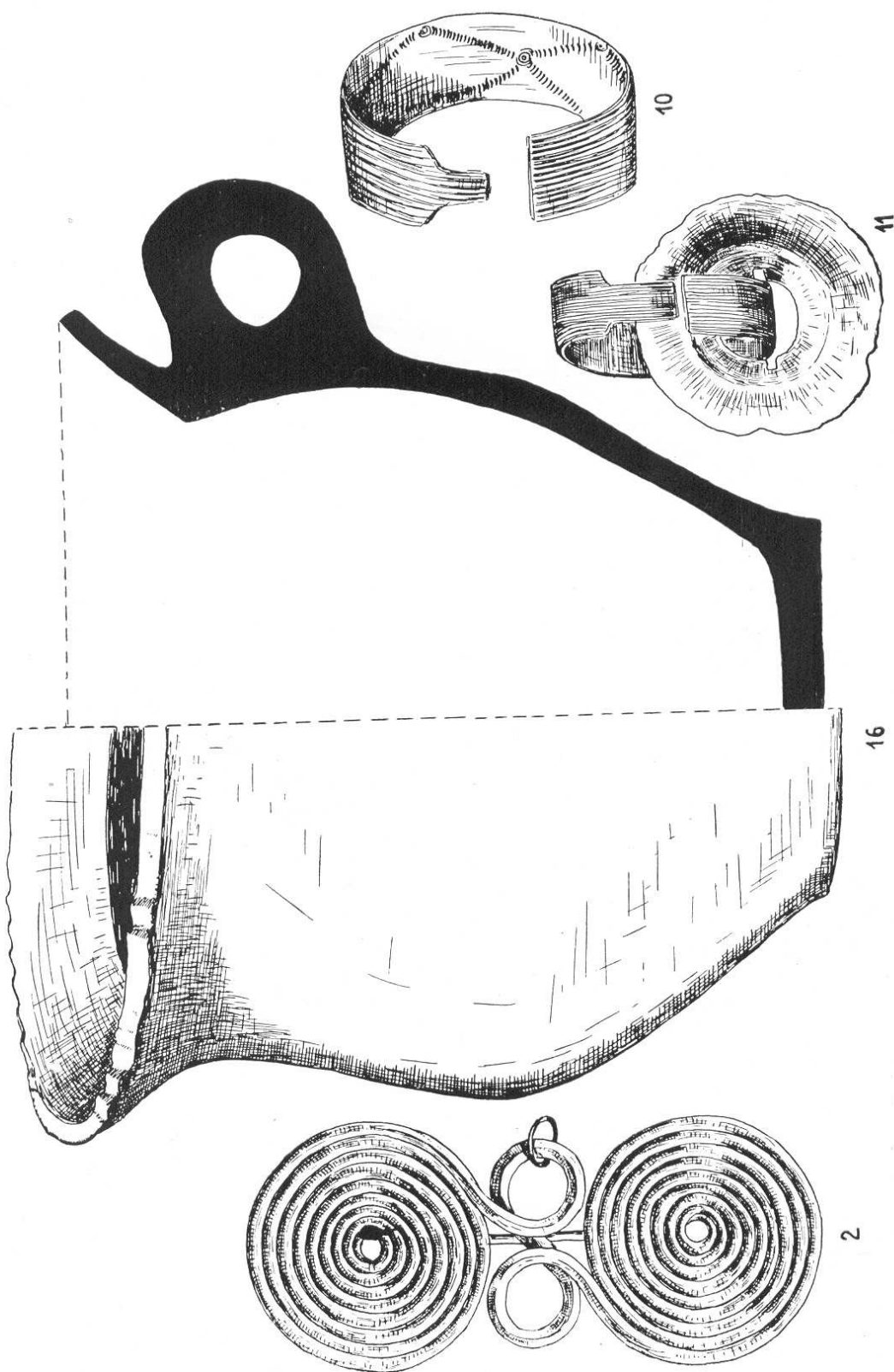
ABBILDUNGSNACHWEIS

- Taf. I. Abb. 1, 3—9, 12—15a, Funde aus dem Tumulus »Lečište«.
 Taf. II. Abb. 2, 10, 11, 16, Funde aus dem Tumulus »Lečište«.
 Taf. III. Abb. 17—25, 27, 28, 28a, Funde aus dem Tumulus »Orlov kamen«.
 Taf. IV. Abb. 26, 29—31, Funde aus dem Tumulus »Orlov kamen«.
 Taf. V. Abb. 32—36, Funde aus dem Tumulus »Orlov kamen«.
 Taf. VI. Abb. 37—38, Funde aus dem Tumulus »Orlov kamen«; Abb. 39—41, 43, 44, Funde vom Burgwall »Stražbenica«.
 Taf. VII. Abb. 42, 45—50, Funde vom Burgwall »Stražbenica«.
 Taf. VIII. Abb. 51—60, Funde vom Burgwall »Stražbenica« (ausgegraben 1957).
 Taf. IX. Abb. 61—68, Funde vom Burgwall »Stražbenica« (ausgegraben 1957).
 Taf. X. Gräberfeld »Velika njiva«. Skelettgrab 1, Abb. 69—73; Skelettgrab 2, Abb. 74—77; Skelettgrab 3, Abb. 78—81; Abb. 82—83, Streufunde.
 Taf. XI. Gräberfeld »Velika njiva«. Skelettgrab 4, Abb. 84—89a; Skelettgrab 5, Abb. 90—91; Skelettgrab 6, Abb. 92—93.
 Taf. XII. Gräberfeld »Velika njiva«. Brandgrab 1, Abb. 94—96; Brandgrab 7, Abb. 97—101.
 Taf. XIII. Gräberfeld »Velika njiva«. Brandgrab 2, Abb. 107; Skelettgrab 11, Abb. 109—110.
 Taf. XIV. Gräberfeld »Velika njiva«. Streufunde, Abb. 102—106, 108, 114, 115; Skelettgrab 12, Abb. 111—113.
 Textabb. 1 — Burgwall »Stražbenica«.

TABLA I.

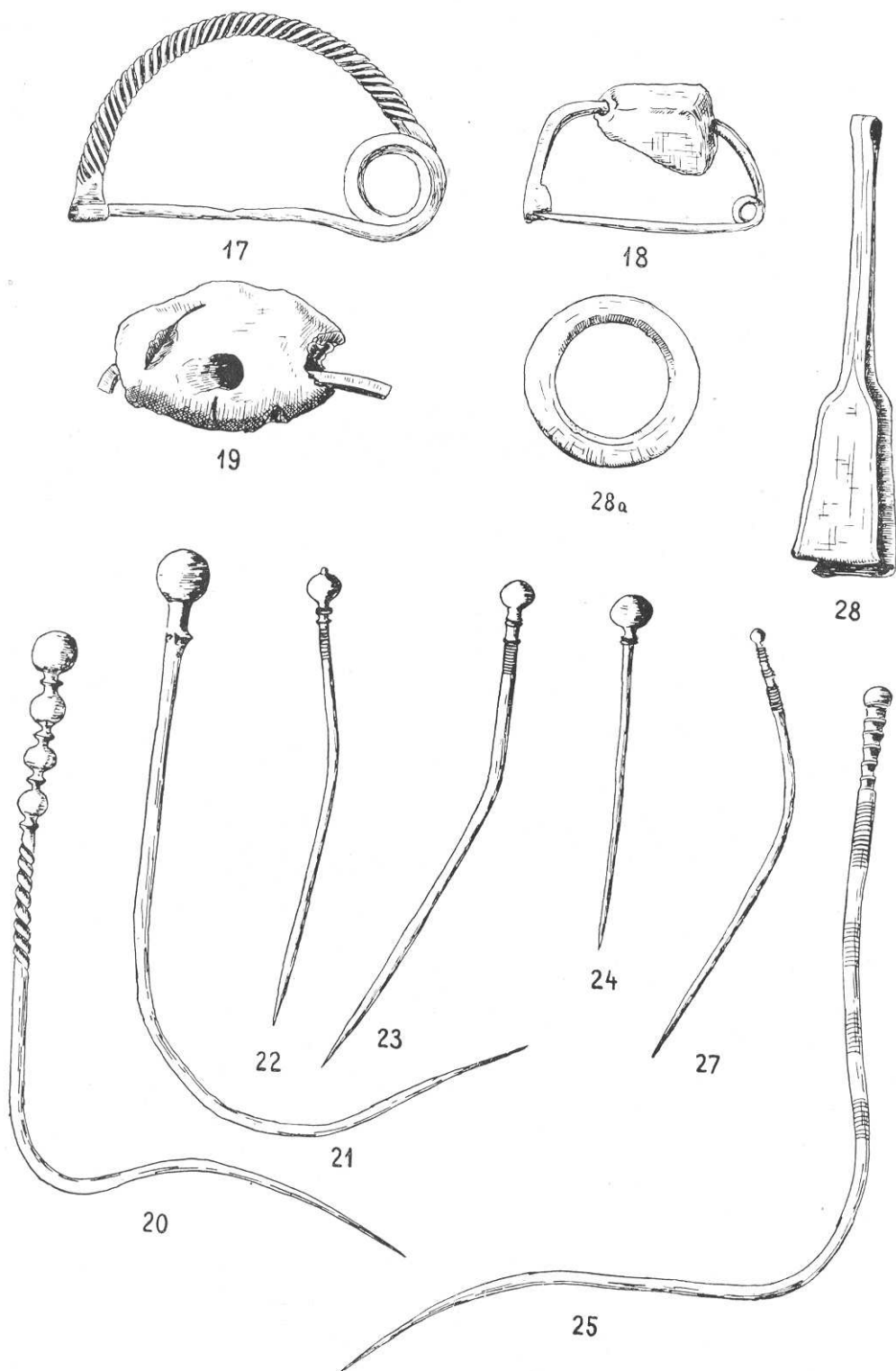

Tab. I. Sl. 1, 3—9, 12—15a, nalaz iz tumula na »Lecištu«.

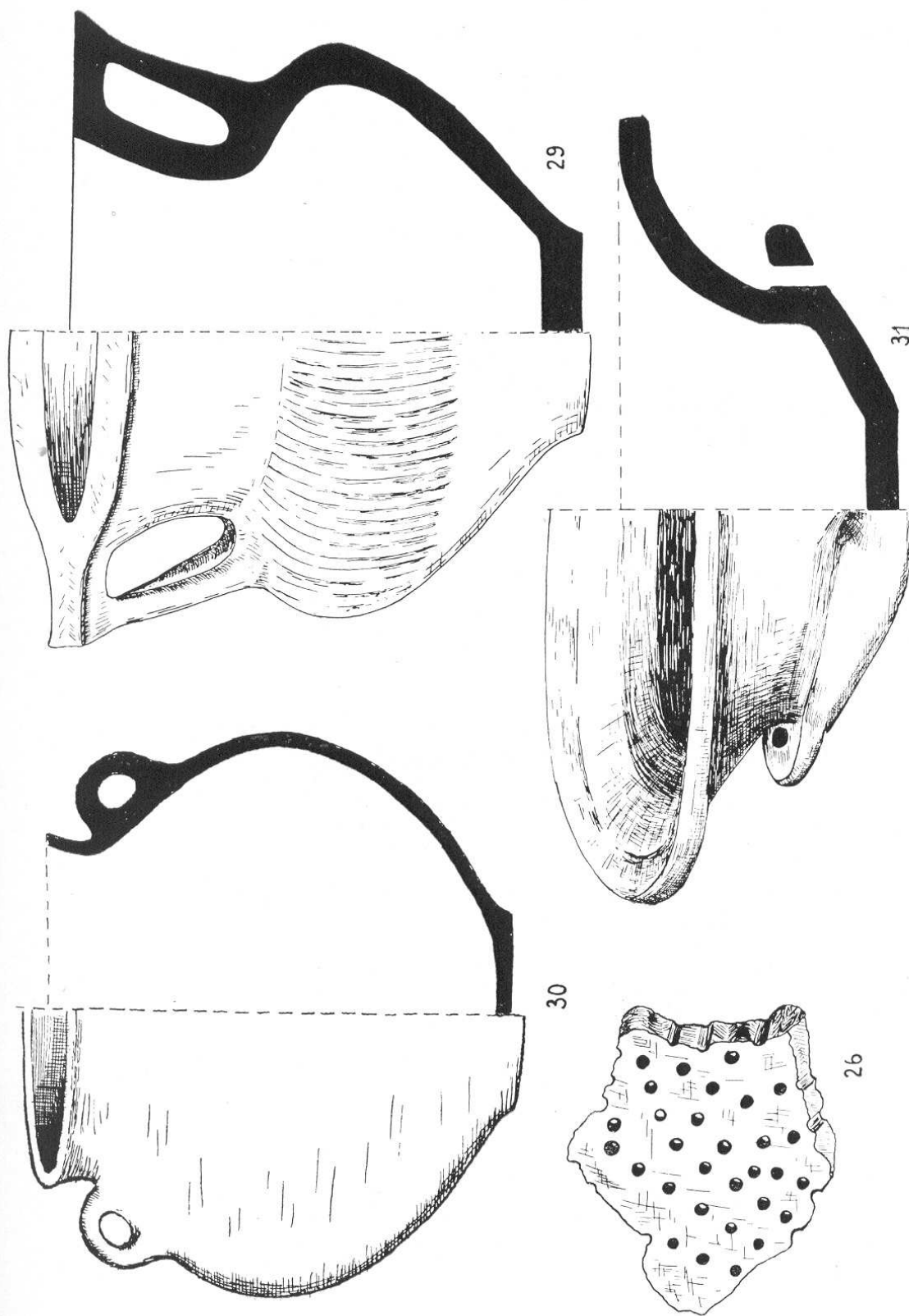

Tab. II. Sl. 2, 10, 11, 16, nalazi iz tumula na »Lečištu«.

TABLA III.

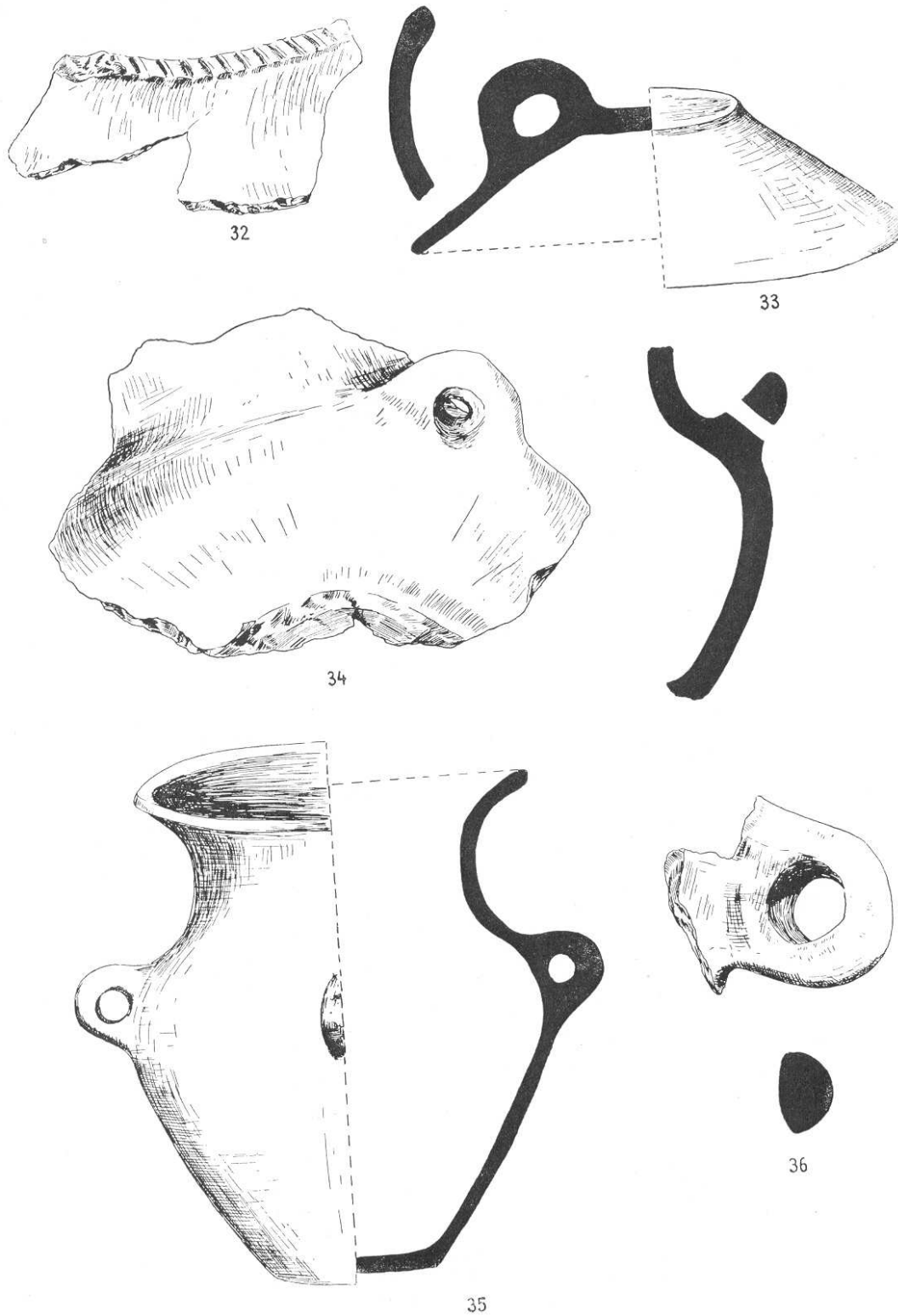

Tab. III. Sl. 17—25, 27, 28, 28a, nalazi iz tumula na »Orlovom kamenju«.

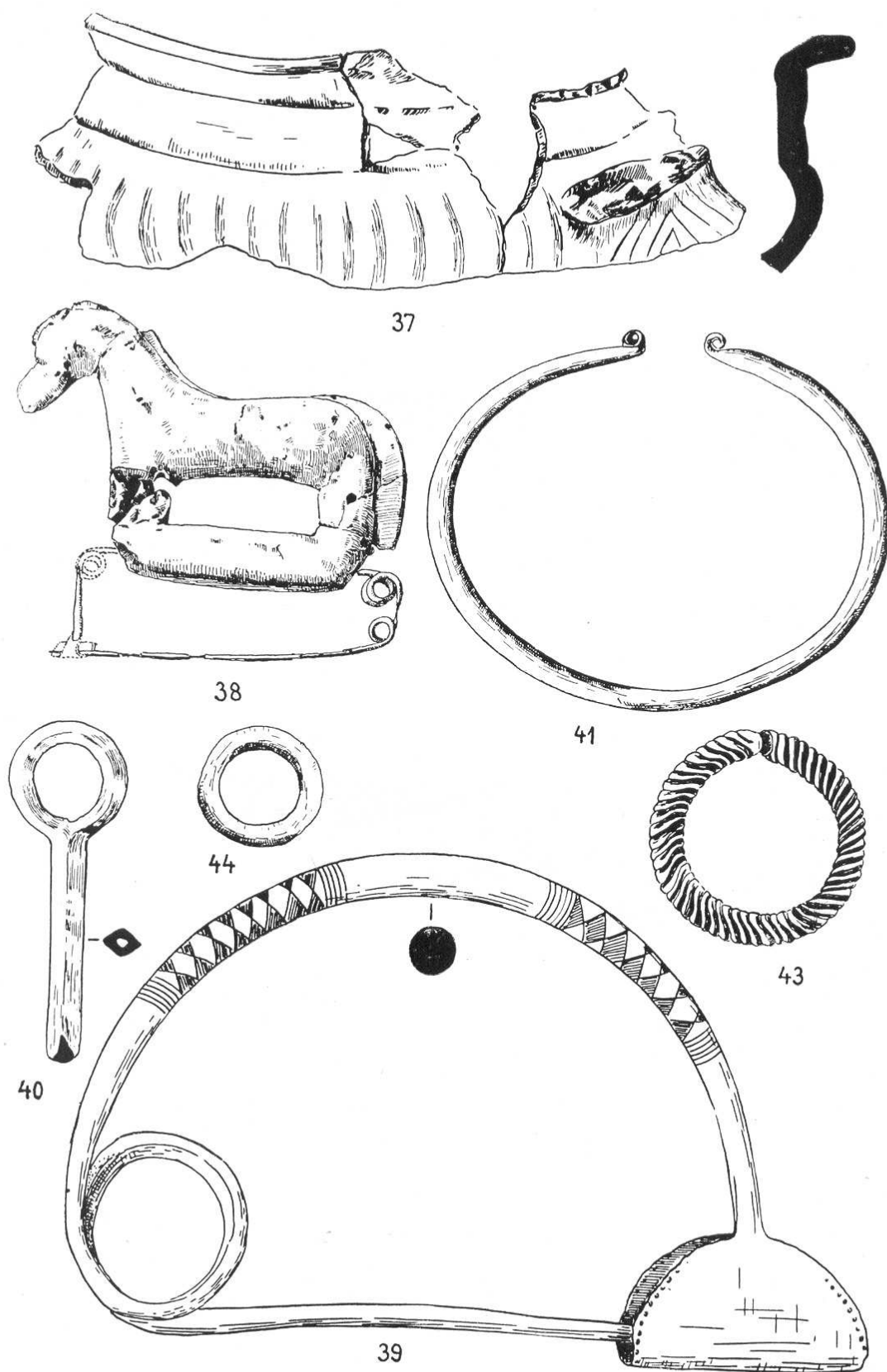

Tab. IV. Sl. 26, 29--31, nalazi iz tumula na »Orlovom kamenu«

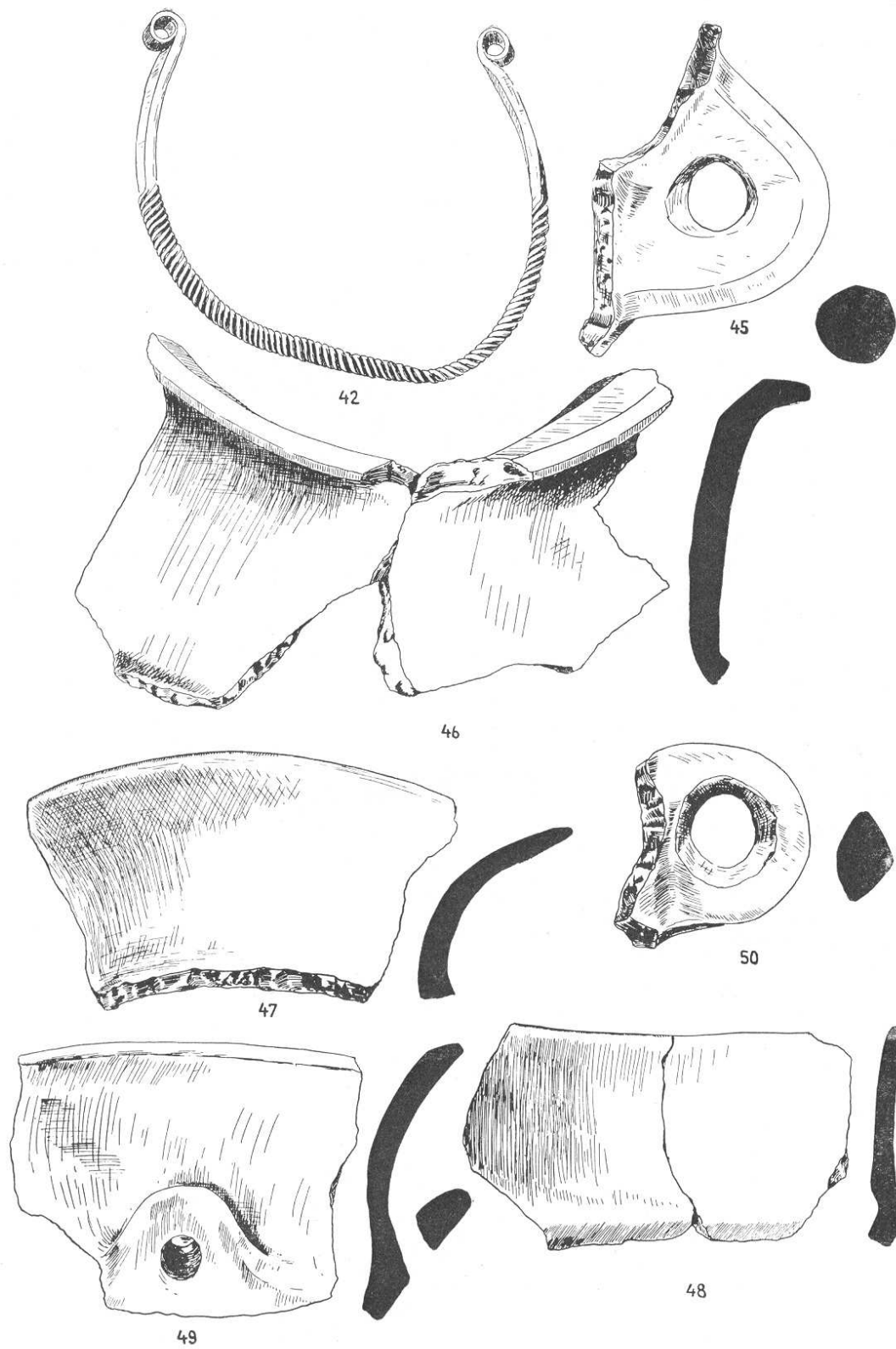
TABLA V.

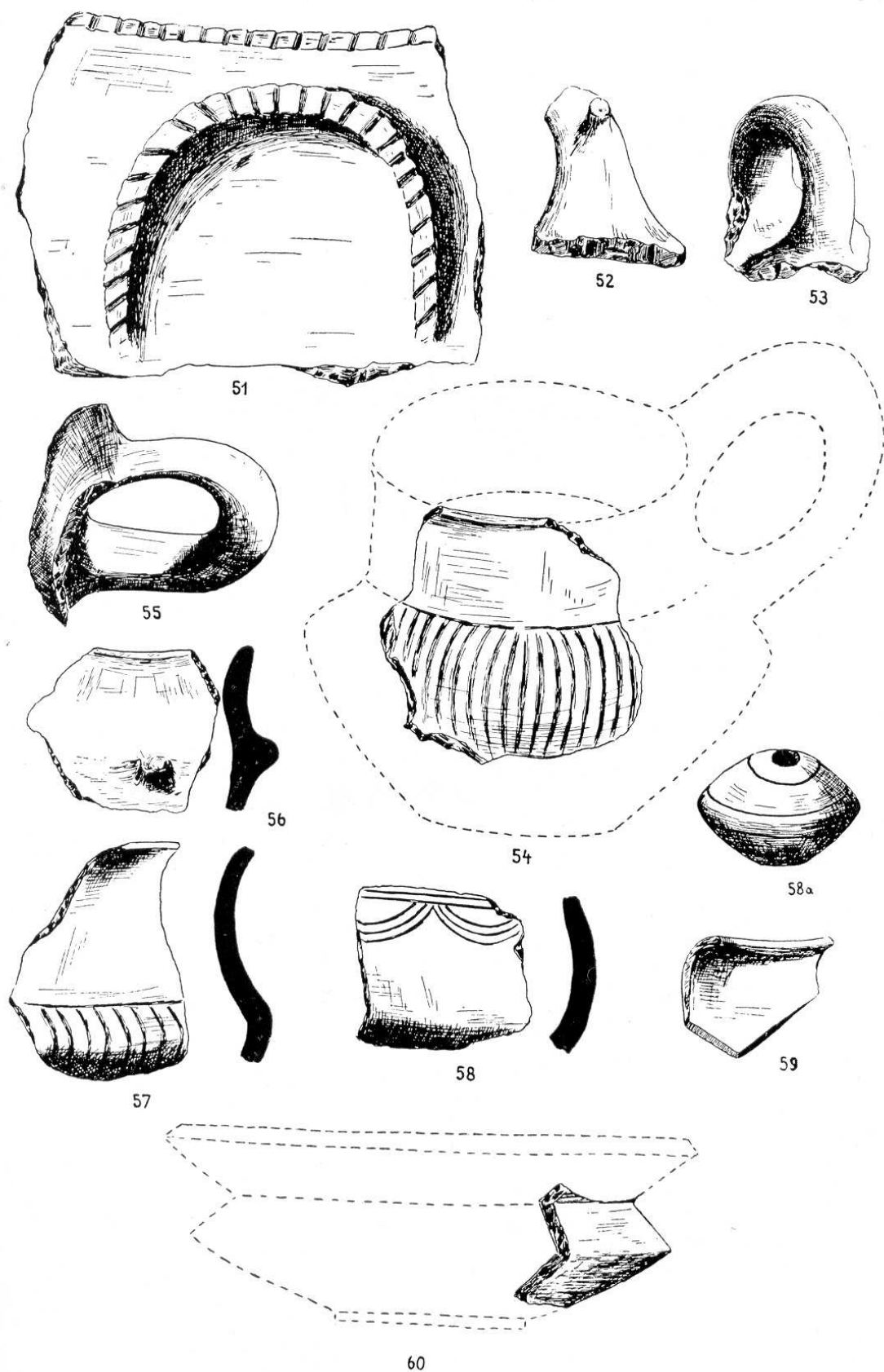
Tab. V. Sl. 32—36, nalazi iz tumula na »Orlovom kamenu«.

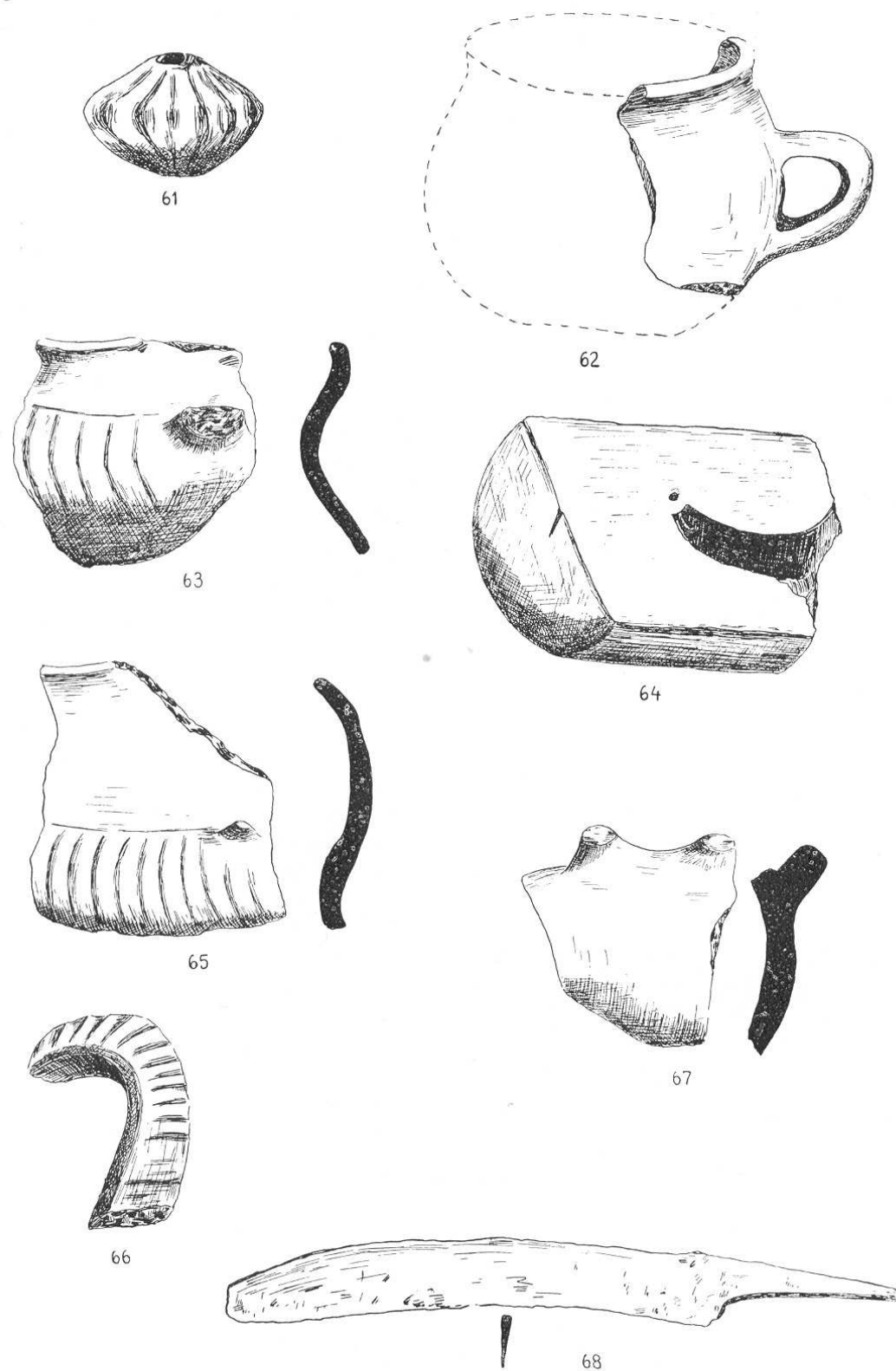
Tab. VI. Sl. 37, 38, nalazi iz tumula na »Orlovom kamenu«; sl. 39—41, 43, 44, nalazi sa Gradine,

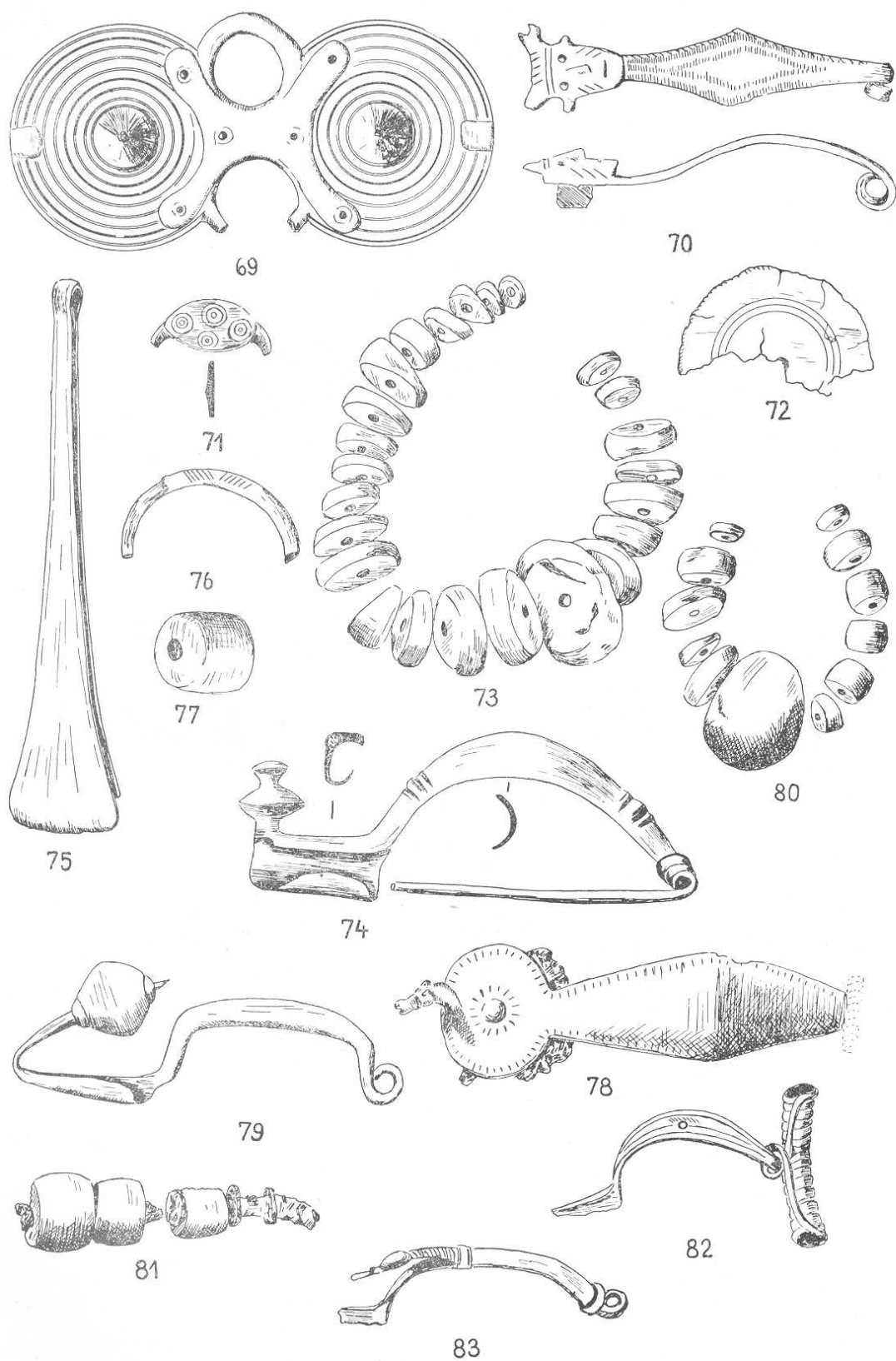
Tab. VII. Sl. 42, 45—50, nalazi sa Gradine.

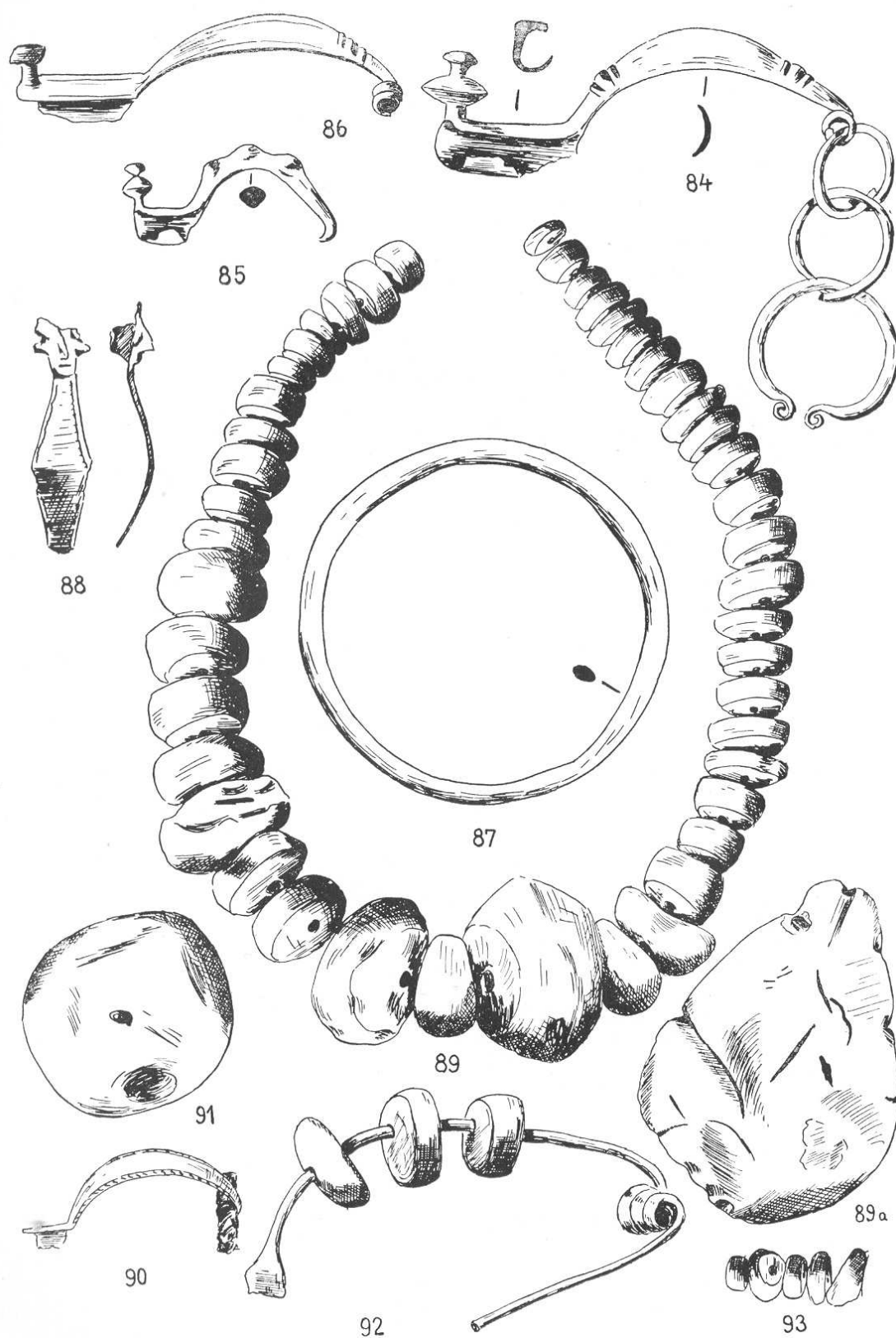
Tab. VIII. Sl. 51—60, nalazi sa gradine (iskopano 1957. g.).

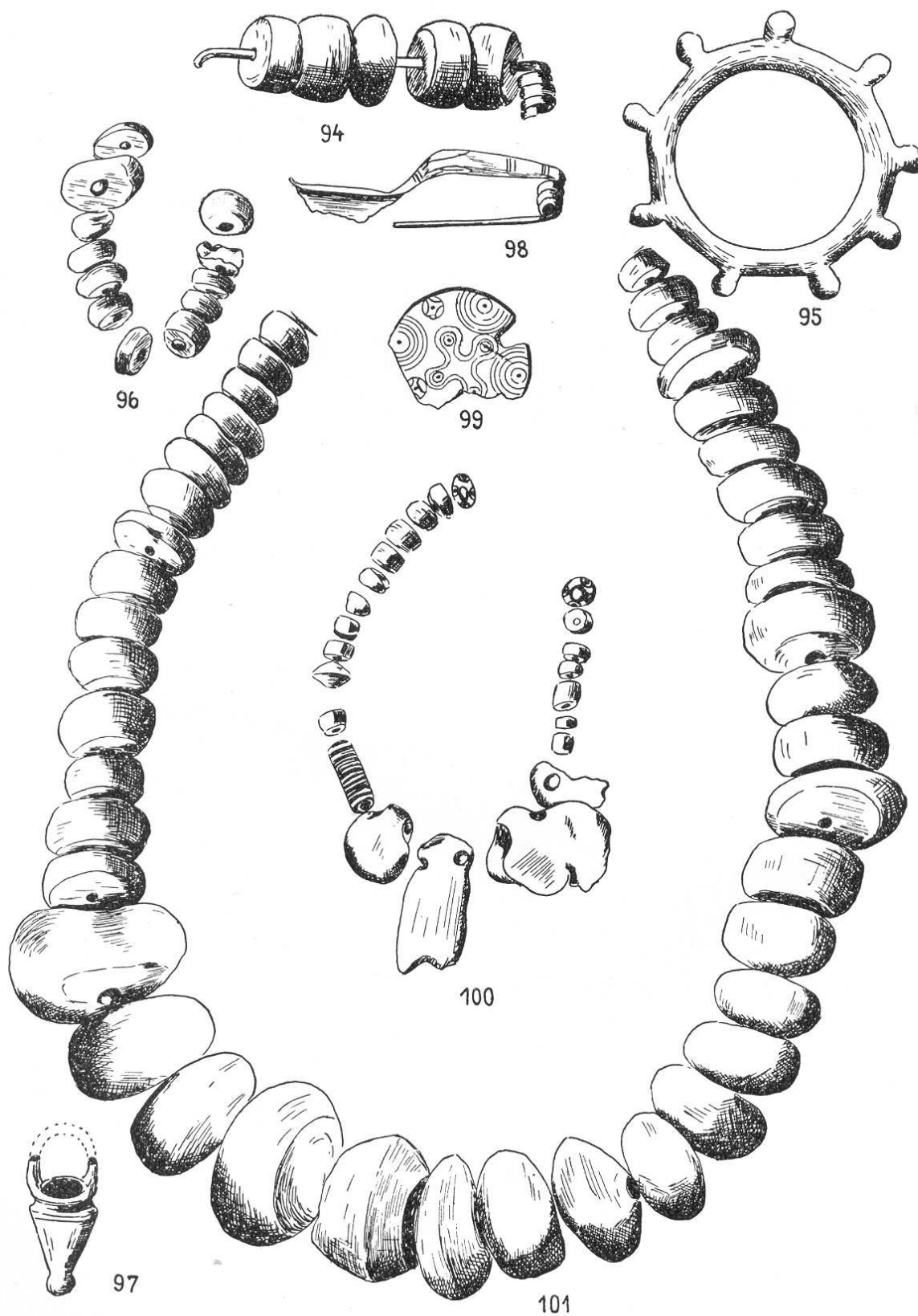
Tab. IX. Sl. 61—68, nalazi sa Gradine (iskopano 1957. g.).

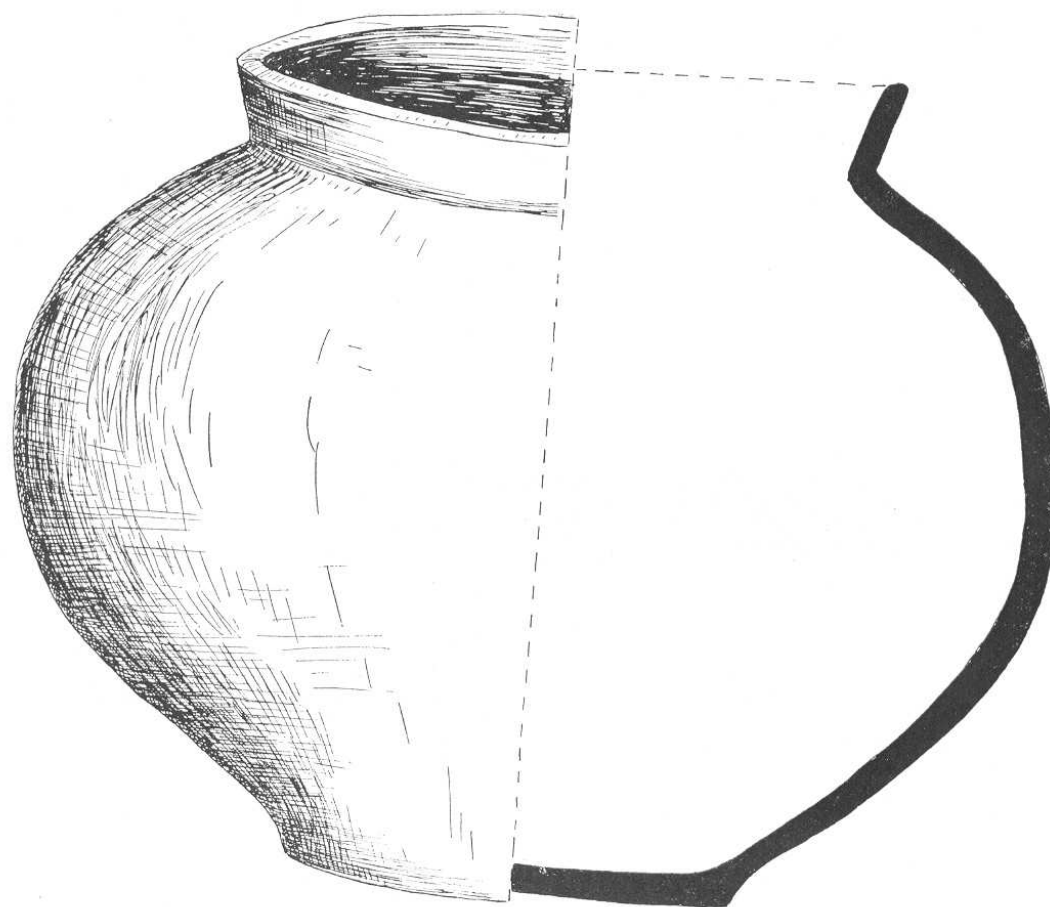
Tab. X. Nekropola na »Velikoj njivi«. Sl. 69—73, grob 1; sl. 74—77, grob 2; sl. 78—81, grob 3; sl. 82, 83, nalazi izvan grobova.

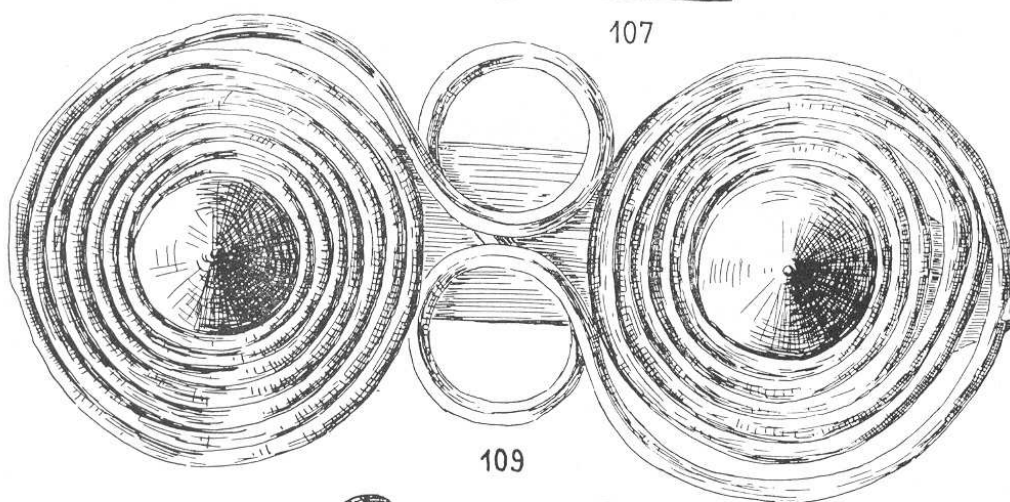
Tab. XI. Nekropola na »Velikoj njivi«. Sl. 84—89a, grob 4; sl. 90, 91, grob 5; sl. 92, 93, grob 6.

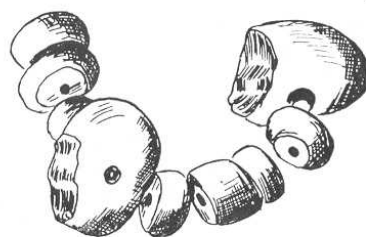
Tab. XII. Nekropola na »Velikoj njivi«. Sl. 94—96, žarni grob 1; sl. 97—101, žarni grob 7.

107

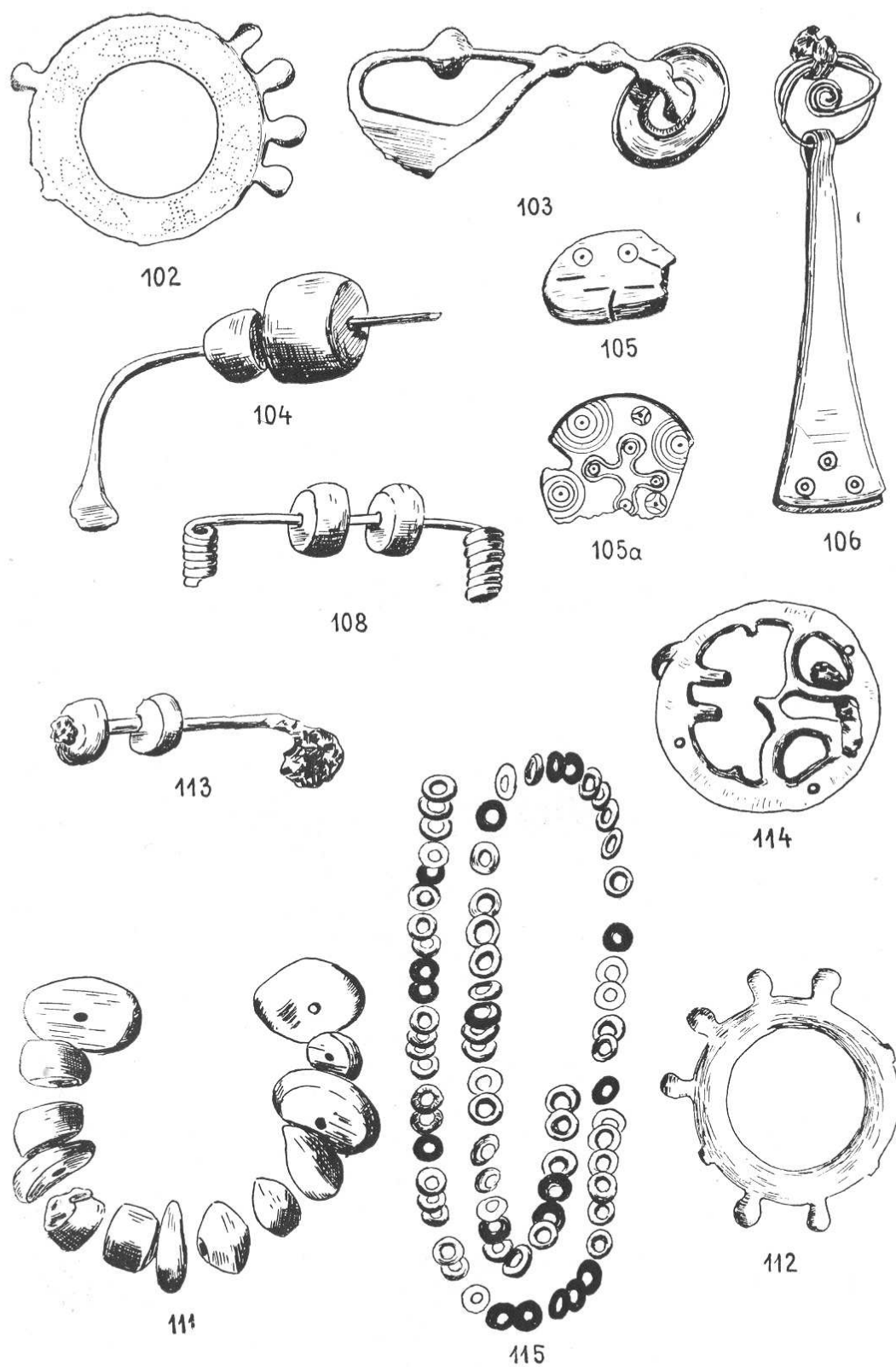

109

110

Tab. XIII. Nekropola na »Velikoj njivi«. Sl. 107, žarni grob 2; sl. 109, 110, grob 11.

Tab. XIV, Nekropola na »Velikoj njivi«. Sl. 102—106, 108, 114, 115, nalazi izvan grobova; sl. 111—113, grob 12.